

CĂMINUL

BIBLIOTECA
LITERARĂ
ȘTIINȚIFICĂ

EMILE ZOLA

CAPITANUL BURLE

JACQUES DAMOIR

Navele traduse de

B. MARIAN

No. 33 33 bis

EDITURA LIBĂRIEI
M. STEINBERG
— BUCUREȘTI —
STR. LIPSCANI 94

Lei 4.—

NUMERE APĂRUTE:

1. Mihail Sadoveanu: Umiliții mei prietini.
- 2-2 bis. Constanța Marino: Natalița, nuvele.
3. G. Galaction: La țărnul mării, reverii & note.
4. C. Nistrul: În voia valurilor, icoane din Siberia.
- 5-5 bis. C. Hogaș: Cucoana Marieta, nuvele.
- 6-6 bis. Mark Twain: Schițe umoristice. traducere de Ion Trivale.
7. Ion Dragoslav: Firimiturile lui Dalib.
8. Henrick Pontoppidan: Dragoste de primăvară, roman din limba daneză, în românește de Ana-Marla G. Bottez.
9. V. Demetrius: Școala profesională Arhiepiscopul Gherasim, nuvele.
10. Anton Cehow: Gura femeii, nuvele, traducere de L. Rebreanu.
- 11-11 bis. I. Agârbiceanu: O zi însemnată, nuvele.
12. Henrik Ibsen: Rosmersholm, traducere din limba norvegiană de D. N. Ciotori.
13. L. Rebreanu: Mărturisire.
- 14-15. Cornelle: Poliect, traducere de Corneliu Moldovanu și D. Nanu.
16. G. Ibrăileanu: Brătescu-Voinescu.
17. Ioan
- 18-18 b
19. Ră
20. St.
21. Al.
22. Ma
23. C. l
24. Nicolae Filimon: Nenorocirile unui Slujnicar.
25. Guy de Maupassant: Răsbunarea.
26. I. Chiru-Nanov: Moara din Repezeanca.
27. F. W. Nietzsche: Așa vorbit-a Zaratuștra, traducere de Eug. D. Relgis.

427436Q

tradu-

eroase

sânge,

281 „CAMINUL”
BIBLIOTECĂ LITERARĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ

EMILE ZOLA

CĂPITANUL BURLE
JACQUES DAMOUR

NUVELE TRADUSE DE

B. MARIAN

h27.436

BUCUREȘTI

EDITURA LIBRĂRIEI H. STEINBERG & FIU

94, STRADA LIPSCANI, 94

1-940

Tipografia „CULTURA”, Câmpineanu No. 15

CĂPITANUL BURLE

I.

Erà 9. Orașelul Vauchamp se culcase, mut și posomorît, pe o ploae rece de Noembrie. In strada Récollets, una din cele mai înguste și mai pustii din cartierul Sf. Ioan, se vedeà încã o fereastră luminată la catul al treilea al unei case vechi, ale cărei jghiaburi stricate asvârliau șiroae de apă. Acolo veghià d-na Burle înaintea unui foc slab de buturugi, pe când nepoțelul ei Charles își făcea lecțiile la slaba lumină a unei lămpi.

Apartamentul, închiriat cu o sută șaizeci de franci pe an, cuprindeà patru odăi enorme, pe cari nu izbuteau să le încălzească iarna. D-na Burle dormià

în cea mai mare; fiu-său, căpitanul-casier Burle, luase odaia ce dà în stradă, lângă sufragerie; iar micul Charles, cu patul lui de fer, erà perdut în fundul unui imens salon cu tapetele mucegăite, de care familia nu se slujia. Cele câteva mobile ale căpitanului și ale mamei sale, mobilier Empire de acaju masiv, stricat în bună parte prin neconținutele schimbări de garnizonă, dispăreau sub tavanurile înalte, din cari cădeà ca o pulbere măruntă de întuneric. Pardoseala roșie de lespezi, rece și aspră, își înghețà picioarele; iar înaintea scaunelor nu se vedeau decât covorașe vechi, de o sărăcie că te treceau fiori în acel pustiu, unde vântul suflà în toată voia prin ușile și ferestrele crăpate.

D-na Burle stà lângă cămin, rezemată'n coate în fundul jilțului ei de catifea galbenă, privind cum fumegă o ultimă buturugă, cu acele priviri ale bătrânilor cari retrăesc în ei înșiși. Stà astfel zile întregi, cu talia-i înaltă și lungă-i față serioasă ale cărei buze subțiri nu zâmbiau niciodată. Văduva unui colonel mort tocmai când erà să fie înaintat general, mama unui căpi-

tan, pe care 'l însoțise până și 'n campaniile sale, păstră o strășnicie militărească, își făurise idei de datorie, onoare, patriotism, cari o țineau țeapănă, ca uscată sub asprimea disciplinei. Se plângea foarte rar. Când fiu. său rămăsese văduv, după cinci ani de căsnicie, primise firește să-l crească pe Charles, cu asprimea unui sergent însărcinat să muștruluiască pe recruți. Supraveghia copilul, fără să-i îngăduie nici un fel de toane, nici o neregulă, silindu-l să stea până la miezul-noptii, stând și ea cu dânsul, dacă lecțiile nu erau sfârșite. Charles, fire plâpândă, creștea foarte palid în urma acestei educații necruțătoare cu fața luminată de ochi frumoși, prea mari și prea luminoși.

În lungile-i tăceri, d-na Burle nu se gândia decât la un singur lucru: fiu. său nu răspunsese așteptărilor ei. Asta eră d'ajuns s'o facă să-și retrăiască viața, dela nașterea micuțului, pe care îl vedeă ajungând la gradele cele mai înalte în chipul cel mai glorios, până la acea viață monotonă de garnizonă, acele zile posomorîte și pururea la fel, acea cădere în postul de căpitan-

casier, din care nu va mai scăpa. Cu toate acestea, începutul o făcuse tru-fașă, o clipă putuse să-și creadă vi-sul înfăptuit. Burle părăsise abia școa-la din St.-Cyr, când se distinse în lupta dela Solferino, cucerind cu o mână de oameni o întreagă baterie dușmană; fu decorat, ziarele vorbiră de vitejia lui; fu cunoscut ca unul din soldații cei mai înimoși ai oștirii. Dar încetul cu încetul, eroul se îngrășă, se înecă în carnea lui, greoiu, fericit, molatec și len-nevit. La 1870 nu eră decât căpitan. Luat prizonier la întâia ciocnire, se întoarse furios din Germania, jurând că nu-l va mai prinde nimeni la război, aceasta părându-i-se prostie prea mare; și fiindcă nu putea părăsi armata, ne-destoinic de vre'o meserie, izbuti să fie numit căpitan-casier; un cuib, spunea el, unde va fi lăsat să crape cel puțin în tihnă. În ziua aceea, d-na Burle sim-țise o mâhnire nespusă. Totul se sfâr-șise, și de atunci nu mai părăsi atitu-dinea ei țeapănă, cu dinții încleștați.

Vântul suflă cu furie în strada Récollets, iar ploaia bătea turbată în geamuri. Bătrâna ridicase ochii de pe buturugile ce se stingeau, ca să

se încredințeze că Charles nu admise pe versiunea lui latină. Acest copil de 12 ani redevenea o speranță supremă, de care se legă nevoia ei încăpățânată de glorie. Mai întâi îl urăse cu toată ura ce o avusese contra mamei sale, o lucrătoare de dantele, frumoasă, plăpândă, cu care căpitanul făcuse prostia să se însoare, neputându-și-o face amantă, nebun de poftă. Apoi, după ce mama murì și tatăl se tăvăliă în desfrâu, d-na Burle reîncepù să viseze față de sărmana ființă bolnăvicioasă, pe care o creștea cu mare greutate. Doriă să fie voinic; el avea să fie eroul care nu voise să fie Burle; și, în răceala-i aspră, îl privea crescând cu mare neliniște, pipăindu-i mădularele și insuflându-i curaj. Puțin câte puțin, orbită de patima ei, crezuse că pusese în sfârșit mâna pe omul familiei sale. Copilul, de felul lui duios și visător, avea groază de meseria armelor; dar fiindcă se temeă grozav de bunică-sa și eră foarte blând, foarte ascultător, repetă ce-i spunea ea, resemnat să fie într'o zi ostaș.

Intr'acestea, d-na Burle băgă de seamă că versiunea nu mergea de loc.

Charles, asurzit de sgomotul furtunei, dormiã, cu condeiul în mână, cu ochii deschiși pe hârtie. Atunci, dânsa lovì marginea mesei cu degetele-i uscate; iar el tresări și-și deschise dicționarul pe care'l răsfoi înfrigorat. Tot mută, bătrâna apropiã buturugile una de alta și încercã să reaprindã focul, fără să izbutească însă.

Pe vremea când aveã încredere în fiul ei, dânsul îi mâncase micile-i venituri în patimi pe cari ea nu cutezã să le pătrundã mai amănunțit. Și acum încă el deșertã casa; urmarea erã sărãcia, odãile goale, bucătãria rece. Dânsa nu vorbiã niciodatã de aceste lucruri; cãci, în respectul de disciplinã, el rămâneã stãpânul. Se înfiorã doar câteodată la gândul cã Burle ar puteã să facã într'o zi vr'o prostie, ce l'an împiedica pe Charles să intre în armatã.

Se sculã ca să se ducã să ia o buturugã din bucătãrie, când o vijelie groaznicã, ce se abãtu asupra casei, zguduì ușile, smulse un oblon și abãtu apa jghiaburilor plesnite, al cãrui și-roiu inundã ferestrele. Și, în acest tãrãboiu, fù uimitã auzind clopoțelul

sunând. Cine putea veni la ceasul acela și pe astfel de vreme? Burle nu se mai întorcea acasă decât după miezul-noptii, dacă se întorcea. Ea deschise și văzù un ofițer ud până la piele, care începù să înjure:

— Mii de draci!... Ah! ce vreme afurisită!

Erà maiorul Laguitte, un bătrân cumsecade care servise sub colonelul Burle, pe vremurile bune ale d-nei Burle, Pornind dela copil de trupă, ajunse prin inimoșia sa mai mult decât prin inteligență la gradul de șef de batalion, când un beteșug, scurtarea coapsei în urma unei răni, îl silì să primească postul de maior. Schiopătà chiar puțin; dar nu trebuia să i-o spui în față, căci n'o recunoștea.

— D-ta ești, maiorule? zise d-na Burle, din ce în ce mai mirată.

— Da, da! mormăi Laguitte, și trebuie să ție cineva strașnic la d-ta ca să colinde ulițele pe blestemata asta de ploaie... Ți-e milă să lași și un câine afară.

Se scutură, și din cizme îi curseră șiroaie de apă pe pardoseală. Apoi se uită în jurul lui.

— Am neapărată novoe să-l văd pe Burle... S'a și culcat, trântorul?

— Nu, nu s'a întors încă, zise bătrâna cu glasul-i aspru.

Maiorul părù scos din fire. Se înfuriă și strigă:

— Cum? Nu s'a întors încă! Apoi atunci și-au răs de mine la cafeneua lui, la Mélanie, știi d-ta unde!... Vii acolo, și o bonă îmi râde în nas, spunându-mi că s'a dus să se culce căpitanul. Ah! drăcie a dracului! bănuiam eu asta și aveam poftă s'o trag de urechi!

Se potolì, tropăi prin odaie, nehotărît, turburat. D-na Burle îl privea țintă.

— Ai nevoie să vorbești chiar cu căpitanul? întrebă ea în sfârșit.

— Da, răspunse el.

— Și n'aș putea să-i repet eu ce ai să-i spui?

— Nu.

Ea nu stăruì. Dar stă în picioare și se uită mereu la maior, care părea că nu se poate hotărî să plece. La urmă, se înfuriă iar.

— Cu atât mai rău! Mii de draci!... Fiindcă am venit, trebuie s'o știi și d-ta... Poate că e mai bine așa!

Și se așeză înaintea căminului lungindu-și cizmele pline de noroi, ca și când ar fi fost în fața a cine știe ce foc mare. D-na Burle se duse să-și reia locul în jilț, când observă că Charles, răpus de oboseală, lăsase să-i cadă capul între foile deschise ale dicționarului. Mai întâi băiatul tresărise la intrarea maiorului; apoi, văzând că nu se sinchisesc de el, nu se putu împotrivi somnului. Bunică-sa se îndreptă către masă spre a lovi mâinile lui slăbite ce albiau sub lampă, când Laguitte o opri.

— Nu, nu, lasă-l să doarmă, bietul copil... Ce am să-ți spun, nu-i atât de vesel, nu-i nevoe să audă și el.

Bătrâna se întoarse să se așeze. Urmă o tăcere. Amândoi se priviau lung.

— Ei bine! s'a făcut! zise în sfârșit maiorul, mișcându-și furios bărbia. Scârbosul de Burle a făcut isprava!

D-na Burle nici nu tresări măcar, ci învineți, și mai țepănă în jilțul ei.

Celalt urmă:

— Nu prea aveam încredere. Aveam de gând să-ți vorbesc într'o zi. Burle cheltuiă prea mult, apoi aveă o înfățișare de tâmpit care nu-mi plăcea de

loc. Dar n'aș fi crezut niciodată... Ah! Burle! mare neghiob trebuie să fie cineva ca să facă astfel de porcării!

Și-și dă furios cu pumnii pe genunchi, înăbușit de indignare. Bătrâna trebui să-i facă o întrebare pe șleau:

— A furat?

— Nu-ți poți închipui cum a fost... Eu nu controlam niciodată! Nu-i așa? Ii aprobam socotelile și iscăliam cu ochii închiși. Știi cum se petrec lucrurile la consiliu.

Numai în timpul inspecției, din cauza colonelului care e maniac, îi spuneam: „Dragă, îngrijește-ți cassa, căci eu sunt răspunzător”. Și eram foarte liniștit... Cu toate acestea, de o lună, fiindcă aveà o înfățișare atât de caraghioasă și mi se raportau lucruri nu tocmai curate, îmi băgam mai mult nasul în registre, îi cercetam mai amănunțit socotelile. Totul mi se părea în regulă, totul erà foarte bine ținut...

Se opri, cuprins de o furie atât de grozavă, încât trebui să se descarce numai decât.

— Fir'ar afurisit să fie! ticălosul!... Nu mă supără pungășia lui, ci felul mârșav cum s'a purtat cu mine. Și-a

bătut joc de mine, înțelegi, d-nă Burle!.. Mișelul dracului! mă ia drept un bătrân neghiob?

— Vrea să zică, a furat? întrebă din nou mama.

— Astăseară, reluă maiorul ceva mai potolit, mă sculam dela masă, când veni Gagneux... Il cunoști pe Gagneux, măcelarul dela colțul pieței Legumelor. Mare pungăș și ăsta, căruia îi s'a dat furnitura cărnei și care face pe oamenii noștri să mănânce toate hoiturile de vaci din departament!... Bun! îl primesc ca pe un câine, și-mi dă lucrurile pe față. Ah! ce mai dandana! Se pare că Burle nu-i da nici odată decât arvune: un talmeș-balmeș îngrozitor, o încurcătură de cifre pe cari nici dracul n'ar putea s'o descurce; pe scurt, Burle îi mai datorează 2000 franci, iar măcelarul amenință să spue tot colonelului dacă nu-i se plătește... Par-tea cea mai proastă e că porcul de Burle, ca să mă păcălească, îmi dădea în fiecare săptămână o chitanță falsă, pe care îl iscălea cu îndrăzneală pe Gagneux... Mie, mie, vechiului său prieten, o astfel de poznă! Mii de draci, ticălosul!

Maiorul se sculă, ridică pumnii spre tavan și căzù pe scaunul său. D-na Burle repetă mereu:

— A furat, va să zică!

Apoi, fără vr'o vorbă de judecată și de osândire a fiului ei, adaoase cu simplitate:

— Două mii de de franci, apoi nu le avem... Poate s'am treizeci.

— Bănuiam eu, zise Laguitte. Și știi unde se petrec toate acestea? La Mélanie, o târfă afurisită care l-a tâmpit de tot pe Burle.. Oh! femeile! am spus eu de mult că o să-l mănânce fript! Nu știu cum e croit dobitocul ăsta! Nu-i decât cu cinci animai tânăr decât mine și-i încă turbat. Ce fire afurisită!

Se făcù din nou tăcere. Ploaia se întepiă, și în orașelul adormit se auziă zgomotul coșurilor și țiglelor sfărâmate de vijelie pe caldarâmul ulițelor.

— Stând aci nu se regulează aface-rea, reluă maiorul sculându-se... Te-am înștiințat și o șterg.

— Ce-i de făcut? cui să mă adresez? murmură bătrâna.

— Nu desnădăjdui, trebuie să vedem ce-i de făcut... Și dacă aș aveà cele două

mii de franci cel puțin; dar știi că nu sunt bogat.

Tăcù, încurcat. Flăcău tomnatec, fără nevastă, fără copii, maiorul își bea regulat solda și pierdeà la cărți ce cruțau coniacul și absintul. Dar încolo, foarte cinstit.

— N'are aface! urmă el, când fu în prag, mă duc să găsesc pe nemernic la târfa lui. Mă voi face luntre și punte... Burle, fiul lui Burle osândit pentru furt! Haida de! se poate oare? Asta ar fi sfârșitul lumii. Mai curând aș face să sară orașul în aer... Și mii de bombe! nu te mâhnì. Toate astea sunt mai jignitoare pentru mine!

Ii strânse mâna cu putere și pieri în umbra scării, pe când ea îi luminà drumul, ridicând lampa.

Când puse lampa la loc pe masă, în tăcerea și pustietatea marei odăi, rămase o clipă nemișcată, în fața lui Charles care dormia mereu, cu obrazul între foile dicționarului.

Cu lungu-i păr bălan părea un cap palid de fată. Și ea visà, iar pe fața-i aspră se ivi o înduioșare par'că; dar nu fu decât o roșeață trecătoare, masca își reluă îndată încăpățânarea-i de vo-

ință rece. Lovi mâna micuțului, zicând :

— Charles, versiunea!

Copilul se trezi, îngrozit, tremurând de frig, și reîncepù să frunzărească dicționarul. In clipa aceea, maiorul Laguitte, care închideà în pripă poarta, primeà pe cap o trâmbă de apă atât de mare, căzută din jghiaburi, în cât se auzi cum înjurà în zgomotul furtunei.

Apoi, nu se mai auzi decât ușorul scârțăit al condeiului lui Charles pe hârtie. D-na Burle își reluase locul în fața căminului, stând țeapănă, cu ochii la focul stins, cu ideea-i fixă și atitudinea ei din toate serile.

II.

Cafeneua Parisului, ținută de văduva Mélanie Cartier, se află în piața Palatului, o mare piață neregulată, pe care erau sădiți mici ulmi prăfuiți. La Vau-champ se spunea: „Vii la Mélanie?”.

La capătul primei săli, destul de mare, erà alta: „Divanul”, foarte îngustă, cu bănci de moleschin d'alungul pereților, cu patru mese de mar-

moră la colțuri. Părăsindu-și contuarul unde lăsă pe bona ei, Frosina, Mélanie își petrecea acolo serile cu câțiva obișnuiți, cei intimi, aceia cari erau numiți în oraș : „Domnii divanului”. Asta rămâneă ca poreclă pentru un bărbat; nu mai eră numit decât cu zâmbete, în care se cuprindeau totdeodată considerație și o pizmă surdă.

D-na Cartier rămăsese văduvă la 25 ani. Bărbatu-său, un rotar, care uimise Vauchamp-ul luând cafeneaua Paris, la moartea unui unchiu, se întoarse într'o bună dimineață cu dânsa din Montpellier, unde se duceă la fiecare șease luni să-și cumpere licheruri. Și îngrijeă cafeneaua cu cele trebuincioase; odată cu furniturile, își alesese o nevastă așa cum vroia să fie fără îndoială, îndatoritoare și îndemnând la consumații. Nu s'a știut neciodată unde o găsisse; și nu se însură chiar cu ea decât șease luni după ce o încercase în contuarul său. De altfel, părerile erau împărțite la Vauchamp: unii spuneau că Mélanie e superbă; alții ziceau că e jandarm. Eră femeie înaltă, cu trăsături mari și păr aspru, ce-i cădeă pe sprâncene. Dar nimeni nu-i

tăgăduia puterea de „a zăpăci pe bărbați”. Avea ochi frumoși, abuză deci ca să privească țintă pe domnii divanului, cari păliau și se mlădiau. Apoi se spunea că avea trup frumos, și celor dela Sud le place asta.

Cartier murise într'un chip ciudat. Se vorbeia de o ceartă între soți, de un depozit ce se formase în urma unei lovături de picior în pântec. De altfel, Mélanie era foarte încurcată, căci cafeneaua nu mergea de loc. Rotarul prăpădise banii unchiului bându-și singur absintul și folosindu-și biliardul. Se crezù că va fi silită să vândă localul. Dar viața asta îi plăcea, și pentru o femeie instalația era făcută. Nu-i trebuia niciodată decât câțiva mușterii, sala cea mare putea să rămâe goală. Se mulțumì deci să pună să se lipească hârtie albă și aurie în divan și să reînnoiască moleskinul băncilor. Mai întâi, ținu acolo tovărășie unui farmacist; urmară apoi un fabricant de Țidea, un avocat, un magistrat pensionar. Și astfel cafeneaua rămase deschisă, deși chelnerul nu servea nici 20 de consumații pe zi. Autoritatea tolera localul, fiindcă se păstrau aparențele

și fiindcă la o adică o mulțime de oameni respectabili ar fi fost compromiși.

Seara, în sala cea mare, patru-cinci mici rentieri din vecinătate își făceau totuși partida de domino. Cartier murise, cafeneaua Paris luase înfățișări ciudate; dar ei nu vedeau nimic, își păstrau obiceiurile. Chelnerul ajungând de prisos, Mélanie îi dădù drumul. Frosina aprindea un singur bec de gaz, într'un colț, pentru partida micilor rentieri. Câteodată, o ceată de tineri, ademeniți de cele ce se povestiau, năvăliă în sală, cu râsete zgomotoase și jenate. Dar erau priviți cu demnitate foarte rece; nu vedeau pe patroana, sau, dacă eră acolo, îi striviă sub un dispreț de femeie frumoasă, care îi lăsă cu gura căscată. Mélanie eră prea cuminte ca să facă negliobii.

Pe când sala cea mare rămânea în întuneric, luminată numai în colțul unde micii rentieri își mișcau mecanicește pietrele de domino, ea însăși serviă pe domnii divanului, îndatoritoare fără destrăbălare, îngăduindu-și, în ceasurile de părăsire, să se rezeme de umărul unuia dintr'ânșii, spre a urmări jocul de ecarté.

Intr'o seară, domnii aceia, cari sfârșiseră prin a se îngădui, avură o surpriză foarte neplăcută găsind pe căpitanul Burle instalat în divan. Se pare că intrase dimineața, din întâmplare, să bea un vermut; și, fiind singur cu Mélanie, intrase în vorbă cu ea. Seara, când se întorsese, Frosina îi spuse numai decât să treacă în sala cea mică.

Două zile după aceea, Burle domnea acolo, fără să fi pus pe fugă nici pe farmacist, nici pe fabricantul de fidea, nici pe avocat, nici pe fostul magistrat. Căpitanului, scund și lat în spate, îi plăceau la nebunie femeile înalte și grase. La regiment, fusese poreclit „fustăciosul”, pentru necontenita-i lăcomie de femei, pentru furia-i de poște, ce se îndestulă oriunde și oricum, cu atât mai turbată cu cât putea mușcă într'o bucată mai mare. Când -ofițerii și chiar simplii soldați întâlneau vr'un burduf de carne, vr'o femeie uriașă umflată de grăsime, exclamau, fie că eră în zdrențe, fie îmbrăcată în catifea: „Iată încă una pentru afurisitul acela de fustăcios!” Pe toate trebuia să le aibe; iar colegii îi preziceau că va plezni din pricina

asta. De aceea, Mélanie, acel frumos trup de femeie, îl cuceri cu desăvârșire, cu o putere de neînvins. Se prăbuși, se cufundă într'ânsa. După 15 zile, căzuse într'o năuceală de amarez gras care se deșeartă fără să slăbească. Micii-ochi, înecați în mijlocul feței sale buhăite, urmăreau pretutindeni pe văduvă, cu privirea lor de câine bătut. Rămănea în neîncetat extaz înaintea acelui cap larg de bărbat, cu părul aspru ca niște țepi. De teamă să nu-i se taie merindele, cum spuneă el, îngăduia pe domnii divanului și-și dă solda până la cel din urmă ban.

Un sergent spusese cuvântul asupra situației:

„Fustăciosul și-a găsit vizuina, și acolo va muri”. Un om îngropat!

Eră aproape zece, când maiorul Laguitte redeschise furios ușa cafenelei Paris. Prin ușa deschisă în pripă, se zări o clipă piața Palatului, neagră, schimbată într'o mocirlă, frământată de groaznica furtună. Maiorul, de astădată ud până la piele, lăsând în urma lui un șiroi de apă, se duse drept la conțoar, unde Frosina citea un roman.

— Ticăloaso! strigă el, tu te încumelezi să-ți bați joc de ofițeri?... Ai merită...

Și ridicând mâna, schiță o palmă ce ar fi ucis un bou. Mica bonă se dete înapoi speriată, pe când burghezii, cu gurile căscate, întorceau capul fără să priceapă. Dar maiorul nu pierdù vremea; împinse ușa divanului, dădù buzna între Burle și Mélanie, tocmai în clipa când aceasta din urmă, din drăgălășie, dădeà căpitanului grog cu lingurița, cum se dă îmbucătura unui canar favorit. În seara aceea nu veniseră decât magistratul pensionar și farmacistul, cari amândoi plecaseră de vreme, cuprinși de mâhnire. Iar Mélanie, având nevoie a doua zi de 300 franci, se folosià de prilej ca să se arate lingușitoare.

— Haide, puiul mamei... Dă-mi ciocul... E bun, ha? purcelușule!

Căpitanul, foarte roșu, moleșit, cu ochii amorțiți, sugea lingurița cu o înfățișare de nespusă bucurie.

— Mii de draci! zbieră maiorul, stând în prag, acum te păzesc muierile! Mi se spune că n'ai venit, sunt dat afară,

pe când tu trândăvești aici în moleșeală!

Burle, dând la o parte grogul tresărise. Cu o mișcare de mânie, Mélanie înaintase ca spre a-l acoperi cu marele ei trup. Dar Laguitte o privi drept în față, cu acea liniște hotărîtă pe care o cunosc bine femeile amenințate să fie pălmuite.

— Lasă-ne, zise el cu simplitate.

Ea mai șovăi o clipă. Ii se păruse că a simțit palma, și, vânăta de furie, se duse la Frosina.

Când fură în sfârșit singuri, maiorul Laguitte se oprî drept în fața căpitanului Burle; apoi, cu brațele încrucișate, încovoiându-se, îi strigă cu toată puterea drept în obraz:

— Ticălosule!

Celalt, uluit, voi să se supere. Dar n'avu vreme.

— Taci!... Ți-ai bătut joc mișelește de un prieten. M'ai păcălit cu adevărințe false ce ne puteau duce pe amândoi la muncă silnică. E frumos, e bine așa? Să faci astfel de glume cu cineva pe care îl cunoști de 30 ani?

Burle, care căzuse din nou pe scaun, învinețise. Mădularele îi erau agi-

tate de un clănțănit ca de friguri. Maiorul urmă, umblând împrejurul lui și bătând cu pumnii în mese:

— Așa dar, ai furat ca oricare zgârie-hârtie, și pentru cămila asta!... De-ai fi furat măcar pentru mama ta, ar fi fost onorabil. Dar, mii de draci! turbez gândindu-mă că vii să toci banii în baraca asta!... Spune-mi, te rog, ce ai în căpățână ca la vârsta ta să fii turbat după astfel de jandarmi? Nu minți, v'am văzut adineauri făcând murdării.

— Bine cânti, bâlbâi căpitanul.

— Da, cânt, mii de trăznete! reluă maiorul, a cărui furie se întezi în urma acestei observații, și cânt că sunt un porc afurisit, căci asta îmi mănâncă tot avutul, și fiindcă asta nu-i de loc spre cinstea armatei franceze. Dar, lua-m'ar dracii! cânt, însă nu fur!... Crapă tu, dacă vrei, las' să moară de foame pe mama și pe picu, dar respectă cassa și nu vâri pe prieteni în boclucuri!

Tăcù. Burle rămase cu ochii țintă, cu înfățișare de idiot. Nu se auzi câteva clipe decât zgomotul cizmelor maiorului.

— Hm! cum ți s'ar părea între doi

jandarmi? reluă acesta din urmă furios. Ah! nemernicule!

Se potolî, îl luă de mâini și-l ridică în picioare.

— Hai să mergem! Trebuie să încercăm numai decât ceva, căci nu vreau să mă culc cu beleaua asta pe cap... Mi-a venit o idee.

În sala cea mare. Mélanie și bona ei Frosina vorbeau cu vioiciune, cu jumătate de glas. Când văzû ieșind pe cei doi bărbați, Mélanie îndrăzni să se apropie, spre a-i spune lui Burle cu glas dulce:

— Cum? așa curând pleci, căpitane?

— Da, pleacă, răspunse mojicește Laguitte, și sper că nu va mai pune niciodată piciorul în cocioaba d-tale murdară.

Mica bonă, speriată, trăgea pe stăpână-sa de rochie. Ea avû nenorocirea să murmure cuvântul „bețiv”. Maiorul trase numai decât palma ce-i ardea mâna de o clipă. Cele două femei se aplecaseră, el n'atinse decât ceafa Frosinei, căreia îi turti boneta și-i sparse pieptenele. Micii rentieri se indignară.

— Hai s'o ștergem! zise Laguitte îm-

pingând pe Burle pe trotuar. Ii turtesc pe toți, dacă mai stau aici.

Ca să treacă piața, intrară în apă până la glesne. Ploaia, bătută de vânt, șiroiă pe obrazul lor. Pe când căpitanul umblă tăcut, maiorul reîncepù să-i impute isprava cu și mai multă furie. Frumos timp, nu-i așa? ca să cutreeri ulițele. Dacă n'ar fi făcut prostii, amândoi ar fi acum la căldură în paturile lor, în loc să bălăcească în noroi. Apoi vorbi de Gagneux. Un ticălos, a cărui carne stricată pricinuisse de trei ori colici întregului regiment! Peste opt zile se sfârșià învoiala făcută cu el. Să-l ia dracu dacă, la licitație, îi se va primi oferta!

— Asta atârnă de mine, aleg pe cine vreau, spuneà furios maiorul. Aș preferă să mi se taie un braț decât să fac pe otrăvitorul acesta să mai câștige un gologan!

Alunecă, intră într'o baltă până la genunchi; și, cu glasul sugrumat de injurături, adaogă:

— Știi, mă duc la el... Mă urc și tu mă aștepți la poartă... Vreau să văd ce are de gând să facă, și dacă va îndrăzni să se ducă mâine la colonel,

cum m'a amenințat... Cu un măcelar, Doamne sfinte! să te compromiți cu un măcelar! Ah! nu ești deloc mândru! asta n'o să ți-o iert niciodată!

Ajunseră în piața Legumelor. În casa lui Gagneux era întuneric beznă; dar Laguitte bătù cu furie, și în cele din urmă îi se deschise. Rămas singur în noaptea adâncă, căpitanului Burle nu-i dete nici măcar prin gând să caute un adăpost. El stătea pironit la colțul pieței, pe o ploae cu găleți, cu capul amețit, așa că nu se putea gândi la nimic. Nu se plictisiă, nu-și dà seama de timp. Casa, cu poarta și ferestrele închise, părea moartă; iar el o privea. Când maiorul ieși d'acolo după un ceas, căpitanului îi se părù că d'abia intrase.

Laguitte, posomorît, nu zise nimic. Burle nu cuteză să-l întrebe. O clipă se căutară ghicindu-se prin beznă. Apoi, reîncepură să colinde stradele întunecoase, unde apa cădea ca dintr'un șivoiu. Umblau astfel muți, cot la cot; maiorul, cufundat în tăcere, nici nu mai înjură măcar. Cu toate acestea, fiindcă treceau din nou prin piața Palatului și cafeneaua Parisului era încă

luminată, el atinse umărul lui Burle, spunând :

— Dacă mai intri vr'odată în vizuina asta...

— Nu te teme! răspuse căpitanul, fără să lase să sfârșească fraza.

Și-i întinse mâna. Dar Laguitte reluă:

— Nu, nu, te însoțesc până acasă. Așa, voi fi sigur că nu te vei întoarce acolo cel puțin în noaptea asta.

Iși urmară drumul. Urcând strada Récollets, își încetiniră amândoi pașii. Apoi, în fața porții, după ce scoase cheia din buzunar, căpitanul sfârși prin a se hotărî.

— Ei bine? întrebă el.

— Ei bine! reluă maiorul cu glas aspru, sunt și eu un păcătos ca și tine... Da, am făcut o porcărie... Ah! mii de bombe! bātu-te-ar Dumnezeu să te bătă! Soldații noștri vor mai mânca încă trei luni hoituri.

Și lămuri că Gagneux, acel scârbos de Gagneux era un ticălos afurisit, care încetul cu încetul îl făcuse s'ajungă la o învoială: nu se va duce să vorbească colonelului, va dărui chiar 2000 franci, înlocuind adevărurile false prin adevăruri iscălite de el; dar, în schimb,

cerea ca maiorul să-i asigure la apropiata licitație furnitura cărnei. Târgul erà făcut.

— Hm! reluă Laguitte, cât trebuie să câștigate șarlatanul ca să ne lase astfel 2000 franci!

Burle, înăbușit de emoțiune, apucă mâinile vechiului său prieten. Nu putù decât să bâlbâe mulțumiri nedeslușite. Murdăria, ce o făcuse maiorul ca să-l scape, îl mișcase până la lacrimi.

— E întâia oară, mormăi acesta din urmă. Trebuia s'o fac... Mare Dumnezeu! să n'ai 2000 franci în sertar! Asta te scârbește ca să mai pui vr'odată mâna pe o carte.... Cu atât mai rău pentru mine! Sunt un fleac.. Dar, ascultă, să nu mai faci căci să fiu al dracului dacă mai mișc un deget măcar pentru tine!

Căpitanul îl îmbrățișă. După ce intră în casă, maiorul rămase o clipă în fața porții, ca să fie sigur că Burle se culcă. Apoi, fiindcă bătea miezul-nopții și ploua într'una în orașul cufundat în beznă, se întoarse cu greu acasă. Gândul la oamenii săi îl mâhnià adânc. Se oprì, zise tare de tot cu glasul schimbat, plin de duioasă compătimire:

— Bieții băieți! câtă carne proastă vor mai înghiți pentru 2000 franci!

III.

Regimentul rămase uluit. „Fustăciiosul” rupsese legăturile cu Mélanie. După o săptămână, lucrul eră dovedit, de netăgăduit: căpitanul nu mai puneă piciorul în cafeneaua Parisului; se spuneă că spișerul recucerise cetatea, spre marea mâhnire a fostului magistrat. Și, fapt și mai de necrezut, căpitanul Burle trăia retras în strada Récollets. Se făcuse om atât de așezat, încât își petreceă serile la gura sobei, ajutând pe micul Charles la facerea lecțiilor. Mamă-sa, care nu-i pomenise nici o vorbă măcar despre matrapazlăcurile lui cu Gagneux, păstră în fața lui, în jilțul ei, asprimea obișnuită; dar privirile sale spuneau că-l credeă vindecat.

După cincisprezece zile, maiorul Laguitte veni într'o seară și rămase la masă. Se simția oarecum stânjenit să se întâlnească cu Burle, nu pentru dânsul de sigur, ci pentru căpitan, căruia se temeă să nu-i trezească amintiri u-

râte. Totuși, fiindcă Burle se îndreptă, voiă să-i strângă mâna și să mănânce cu el. Asta îi va face plăcere.

Căpitanul se află în odaia lui. După ce spuse că venise să mănânce supă, adăogă scoborînd glasul:

— Ei bine?

— Totul merge bine, răspunse bătrâna.

— Nimic de bănuit?

— Absolut nimic... Se culcă la 9, n'a lipsit niciodată de acasă și arată foarte bine.

— Ah! drace! îmi pare bine! strigă maiorul. Știam eu că trebuie sgâlțait. Mai are inimă, ticălosul!

Când veni Burle, îi strânse atât de tare mâna că eră să i-o strivească. Și în fața sobei, înainte de a se așeză la masă, stătură frumos de vorbă, lăudând foloasele căminului! Căpitanul declară că nu și-ar da casa pe un regat; după ce-și scoase bretelele, își puse pantofii și se tolăni în jilțul său. Maiorul aprobă, cercetându-l. De bunăseamă că purtarea bună nu-l slăbiă, căci se mai umflase, aveă ochii mari, buzele groase. Moțăiă pe jumătate, îndesat în carnea lui, repetând:

— Nimic mai plăcut decât viața de familie! Ah! viața de familie!

— Foarte bine, zise maiorul, îngrijat că-l vede atât de fără vlagă, dar nu trebuie nimic exagerat... Fă exerciții, du-te din când în când la cafenea.

— La cafenea, de ce?... Am aici tot ce-mi trebuie. Nu, nu, rămân acasă.

Charles își așeză cărțile, și Laguitte se miră văzând venind o bonă să pue masa.

— Poftim! ați luat o bonă? zise el d-nei Burle.

— Am fost silită, răspuse aceasta din urmă oftând. Picioarele nu mă mai țin, toată casa erà în părăsire... Din fericire, moș Cabrol mi-a dat pe fiicăsa. Il cunoști pe moș Cabrol, bătrânul care mătură piața?... Nu știă ce să se facă cu Rosa. O învăț puțin gătitul.

Bona ieși.

— Dar câți ani are? întrebă maiorul.

— Abia 17 ani. E proastă, e murdară. Dar nu-i dau decât 10 franci pe lună și nu mănâncă decât supă.

Când intră Rosa cu o grămadă de farfurii, Laguitte, care nu se prea sînchisiă de fete, o urmări cu privirea, mirat să întâlnească una atât de urâtă. Erà bondoacă, foarte oacheșă, cârnă,

cam cocoșată, cu o față de maimuță, cu gura largă de tot și cu ochii mici verzui. Cu șoldurile largi și brațele lungi, părea voinică de tot.

— Mii de draci! ce pocitanie! zise Laguitte vesel, după ce bona ieșise iar s'aducă sare și piper.

— Ei! zise Burle cu nepăsare, e foarte îndatoritoare, face tot ce-i ceri. E destul de bună pentru spălat vasele.

Prânzul fu încântător. Mâncară supă și tocană de berbec. Puseră pe Charles să povestească întâmplări din liceul lui. D-na Burle, ca să arate cât de drăguț eră, îi puse de mai multe ori întrebarea ei: „Nu-i așa că vrei să te faci militar?” Și un zâmbet se iviă pe buzele-i albe, când băiatul răspundeă cu o supunere temătoare de câine dressat: „Da, bunico”. Căpitanul Burle își pusesă coatele pe masă, mestecând încet, cufundat în gânduri. Unica lampă, ce lumină masa, lăsă într'o umbră nedeslușită ungherele spațioasei odăi. Eră o intimitate de oameni fără avere, cari nu schimbă farfuriile la fiecare fel, și pe cari o farfurie pentru compot plină de spumă de ouă, servită la urmă de tot, îi înveseliă.

Rosa, ale cărei călcâie făceau să salte masa, când umblă în dosul mesenilor, nu deschisese încă gura: Ea se înfipse lângă căpitan și întrebă cu glas răgușit:

— Domnul vrea brânză?

— Hm? ce? zise Burle tresărind. Ah, da, brânză... Ține bine farfuria.

El își tăia o bucată de șvaițer, pe când fata, în picioare, îl privi cu ochii ei mici. Laguitte râdea. Dela începutul mesei, Roza îl amuză nespus de mult. Scoborî glasul și murmură la urechia căpitanului:

— Știi, că e strașnică! N'am văzut de când sunt așa nas și așa gură... Trimete-o într'o zi la colonelul, s'o vadă și el... O să-l distreze.

Slușenia fetei îl înveseliă peste măsură. Doria s'o vadă mai de aproape.

— Ia'n ascultă, fată, dar mie? Vreau și eu brânză.

Ea aduse farfuria; iar maiorul, având cuțitul înfipt în șvaițer, o privea mereu, râzând de mulțumire, fiindcă descoperise că avea o nară mai largă decât cealaltă. Rosa, foarte serioasă, lăsându-se să fie privită, așteptă ca domnul să sfârșească cu râsul.

Ea strânse dela masă și ieși. Burle adormi îndată, la gura sobei, pe când maiorul și d-na Burle vorbeau. Charles s'apucase iar de lecții. La 9, Burle se trezi căscând și spuse că se duce să se culce; își ceru iertare, dar ochii îi se închideau fără voc. Când maiorul plecă după o jumătate de ceas, d-na Burle căută în zadar pe Rosa, ca să-i lumineze drumul: trebuie să se fi urcat în odaia ei; adevărată găină, fata asta care sforăie 12 ceasuri în șir.

— Las'o în pace, zise Laguitte în tinda scării. N'am picioare mai zdrene decât d-ta; dar, ținându-mă de parmaclâc, n'o să pățesc nimic... În sfârșit, scumpă doamnă, sunt fericit. Necazurile d-tale s'au curmat. L'am studiat pe Burle și-ți jur că nu se preface de loc... Mii de draci! eră vreinea s'o sfârșească cu fustele; căci eră s'o pată rău de tot.

Maiorul plecă încântat. O casă de oameni cumsecade, și în care pereții erau de sticlă, așa că nu se puteau ascunde murdării!

Ce-l încântă la o adică în schimbarea asta în bine eră faptul că nu mai trebuia să cerceteze socotelile căpitanu-

lui. Nimic nu-l plictisià mai grozav decât toate aceste hârtoage. Deoarece Burle se făcea om de treabă, el putea fumà pipe în liniște și să-și pue iscălitura cu ochii închiși. Cu toate acestea, îl supraveghia mereu cu un ochiu. Adeverințele erau bune, sumele se echilibrau admirabil; nici o neregulă. După o lună, nu mai făcea altceva decât să răsfoiască chitanțele și să cerceteze totalurile, cum făcuse totdeauna, de altfel. Dar într'o bună dimineată, fără nici o neîncredere, numai fiindcă își aprinsese o pipă stinsă, se oprì mai mult la adunare și constată o greșeală de 13 franci; la total erau adăogați 13 franci ca să iasă socoteala. Aceasta îi dădù de bănuít; nu spuse nimic lui Burle, ci-și puse în gând să revadă adunările. În săptămâna următoare o nouă greșeală, 19 franci mai puțin. Atunci, cuprins de neliniște, se încuiă cu registrele, petrecù o dimineată îngrozitor de plictisitoare, controlând totul, adunând totul, asudând și înjurând, cu capul îmbăxit de cifre. Și la fiecare adunare, constata un furt de câțiva franci: erau păcătoșenii, 10 franci, 8 franci, 11 franci; la cele din urmă

adunări, scădeà la 3—4 franci, ba erà chiar una din care Burle nu luase decât 1 franc 50. De aproape două luni, căpitanul rodeà astfel din banii cassei. Comparând datele, maiorul putù să se încredințeze că faimoasa lecție îl cumintșise tocmai de opt zile. Descoperirea aceasta sfârșì prin a-l scoate din sărite.

— Fir-ar afurisit să fie! zbieră el, dând cu pumnii în registre, asta-i și mai murdar!... Cel puțin chitanțele false ale lui Gagneux dovediau îndrăzneală... Pe când acum, stricatul dracului! a ajuns în halul bucătăreselor cari ciupesc doi-gologani dela coșniță... Să falsifice adunările! Să bage 1 franc 50 în buzunar!... Mii de draci! mii de draci!... Fii mai mândru, pu-toare afurisită!... Ia cassa și du-te dracului de o toacă cu actrițele!

Ticăloșia rușinoasă a acestor furturi îl indignă. Pe lângă aceasta, erà furios că fusese înșelat din nou prin mijlocul acesta al adunărilor false, atât de simplu și atât de neghiob. Se sculă, umblă un ceas prin odaie scos din fire, neștiind ce să facă, vorbind în gura mare.

— S'a isprăvit, e o secătură! Trebuie procedat altfel... O să-i bag spaima în fiecare dimineață, poate l'oi împiedica să-și vâre în toate după amiezile piesa de trei franci în gușă... Dar, mii de trăznete! unde toacă banii? Nu mai iese nicăeri, se culcă la 9, și totul părea atât de cinstit, atât de drăgălaș la dânșii! Porcul o mai fi având viții pe cari eu nu-i le știu?

Se așeză iar la birou și adună sumele șterpelite, ce se urcau la 545 franci. De unde să iă banii aceștia?

Tocmai se apropiă inspecția; ar fi fost deajuns ca maniacului de colonel să-i deă în gând să controleze o singură adunare, ca să descopere totul. De astădată Burle eră perdut.

Gândul acesta îl potolì pe maior. Nu mai înjură, ci rămase înghețat, având în fața lui imaginea d-nei Burle țeapănă și desnădăjduită. În același timp el eră atât de mâhnit încât par'că îi se spărgea pieptul.

— Să vedem, murmură el, înainte de toate trebuie să cunosc lămurit daverile acestui ticălos. După aceea, voi avea oricând timp de lucrat.

Se duse la biroul lui Burle. De pe

trotuarul din față, zări o fustă ce dispărea în întredeschiderea ușei. Crezând că a descoperit taina, se strecură în spatele ei și ascultă. Eră Mélanie, o recunoscuse după voce. Ea se plângea de domnii din divan, vorbea de o poliță pe care nu știa cum s'o plătiască; portăreii erau la dânsa, și aveau să vândă totul. Apoi, fiindcă Burle abia îi răspundea, spunând că n'avea nici o para chioară, ea izbucni în plâns. Il tutui, îl giugiul, îl dezmierdă cu „puiul mamei”.

Dar în zadar întrebuișă toate mijloacele; ademenirile ei n'avură nici un efect, căci glasul surd al căpitanului repetă mereu: „Nu se poate! nu se poate!” După un ceas, când plecă, Mélanie eră furioasă. Maiorul, mirat de întorsătura lucrurilor, așteptă o clipă ca să intre în camera, unde Burle rămăsese singur. Il găsi foarte liniștit, și, cu toate că aveă poftă grozavă să-l facă porc, nu-i zise nimic, hotărît să știe mai întâi adevărul.

În birou, totul părea în regulă. În fața mesei de lemn negru, pe jilțul de trestie al căpitanului eră o pernă de piele; iar într'un colț cassa eră bine

încuiată. Veneà vara, prin fereastră se auzià cântecul unui scatiu. Registrele răspândiau un miros de hârtii vechi, ce însuflau încredere.

— Nu ieșià d'aici târfa aceea de Mélanie pe când intram eu? întrebă Laguitte.

Burle înălță din umeri, murmurând:

— Da... A venit să mă piseze iar ca să-i dau 200 franci... Nici 10 franci, nici 10 gologani!

— Ascultă! reluă celalt voind să-l sondeze, mi s'a spus că te duci iar p'acolo.

— Eu!... Ah! nu, zău! m'am săturat de toate aceste cămile!

Laguitte plecă foarte încurcat. Cu cine o fi chiețuit cei 545 franci? După femei, tâlharul s'o fi apucat de beție și cărți? Se hotărî să-l surprindă pe Burle la el acasă, în aceeași seară chiar; poate că trăgându-l de limbă și întrebând pe mama lui, va izbuti să afle adevărul. Dar după amiazi îl supără grozav piciorul; de câtva timp o ducea greu de tot, trebuia să se ajute d'un baston, ca să nu schioapete prea tare. Bastonul acesta îl mânăneà peste măsură; acum erà între invalizi, cum spu-

neà el furios. Cu toate acestea, seara, printr'o sforțare de voință, se sculă din fotoliul său; și, sprijinindu-se de baston în noaptea întunecoasă, se târî până în strada Récollets. Când sosi acolo, ceasul bătea nouă. Ușa din stradă erà întredeschisă. El răsufală greu în tinda catului al treilea, când auzi la catul superior un zgomot de glasuri. Ii se părù că recunoaște glasul lui Burle. De curiozitate, se urcă. În fundul unei galerii, la stânga, printr'o ușă treceà o dâră de lumină; dar, la scârțăitul cizmelor lui, ușa se închise din nou și el rămase într'o beznă adâncă.

— E o negliobie! își zise el. Vre-o bucătăreasă care se culcă.

Totuși, se apropiă cât mai încet cu putință și-și lipi urechiu de ușă. Două glasuri vorbeau. Rămase cu gura căscată. Erau porcul de Burle și sluta de Rosa.

— Mi-ai făgăduit trei franci, ziceà cu asprime mica bonă. Dă-mi trei franci.

— Draga mea, ți-i voi aduce mâine, răspunse căpitanul cu glas rugător. Azi

n'am putut... Știi că-mi țiiu totdeauna făgăduielile.

— Nu, dă-mi trei franci; dacă nu, coboară-te.

Trebue să și fi fost desbrăcată, șezând pe marginea patului care troznia la fiecare din mișcările ei. Căpitanul, în picioare, tropăia. El s'apropiă.

— Fii drăguță. Fă-mi loc.

— Vrei să mă lași în pace! strigă Rosa cu glasu-i dogit. Țip, spun totul bătrânei... Dacă mi-ai da trei franci însă...

Și nu se mai lăsă de cei trei franci ca o vită încăpățânată, care nu vrea să se urniască din loc.

Burle se supără, plânse; apoi, ca s'o înduioșeze, scoase din buzunar un borcânaș de dulceață, pe care îl luase din dulapul mamei sale. Rosa îl privi: începù să-l deșerte numaidecât, cu mânerul unei furculițe ce o găsisse pe scriu. Eră foarte bună.

Dar, când căpitanul crezù că o cucerise, ea îl alungă cu acelaș gest îndărătnic.

— Nu mă sinchisesc de dulceața ta... Mie îmi trebue trei franci!

La aceste din urmă cuvinte, maiorul

își ridică bastonul ca să crape ușa în două. Se înăbușiă. Târfă afurisită! Auzi d-ta! un căpitan din armata franceză să primească asta! Uită murdăria lui Burle, și ar fi sugrumat pe acea slută de femeie din cauza purtării ei. Să mai stea la tocmeală, când eră atât de pocită! Ea ar mai fi trebuit să plătească! Dar se stăpâni ca s'audă ce mai aveă să urmeze.

— Nu mă chinui, repetă căpitanul. Pe mine, care m'am arătat atât de bun cu tine... Ți-am dat o rochie, apoi cercei, apoi un mic ceasornic... Nici nu te folosești măcar de darurile acestea.

— Poftim! ca să le stric!... Tata îmi păstrează toate lucrurile.

— Și toți banii ce mi-ai stors?

— Tata îi dă cu dobândă.

Urmă o tăcere. Rosa chibzuiă.

— Ascultă, primesc, dacă juri că-mi aduci mâine seară 6 franci... Ingenunchiază și jură că-mi aduci 6 franci... Nu, nu, în genunchi!

Maiorul Laguitte, tremurând de mânie, plecă dela ușă și rămase în tinda scării rezemat de perete. Picioarele îi tremurau și-și învârtiă bastonul în mână ca o sabie, în bezna scării. Ah! dră-

cia dracului! înțelegea acum de ce porcul de Burle nu-și mai părăsea casa și se culcă la 9! Frumoasă convertire, ce-i drept, o batjocură! și cu o fetișcană slută la care cel din urmă dintre soldați nici nu s'ar fi uitat măcar!

— Dar de ce n'a păstrat-o pe Mélanie, ticălosul naibei! zise maiorul cu glas tare.

Ce eră să facă acum? Să intre și să le dea la amândoi câteva bastoane zdravene? Se gândi la asta la început, apoi îi se făcù milă de sărmana bătrână. Cel mai bun lucru eră să-i lase în murdăria lor. Cu căpitanul nu mai eră nimic de făcut. Când un om a ajuns în așa hal, puteai să-i arunci o lopată de țărână pe cap, ca să sfârșești cu el ca c'un stârv, ce otrăvește aerul. Și chiar de-ar fi fost vârît cu nasul în scârnavia lui, ar fi reînceput a doua zi, ar fi sfârșit prin a luà gologani ca să cumpere acadele micilor cerșetoare păduchioase. Ticălosul! banii armatei franceze! și onoarea drapelului! și numele de Burle, acest nume respectat ce avea să fie terfelit! Ei, drăcia a dracului! asta nu se putea isprăvi așa!

Maiorul se înduioșă o clipă. De-ar

fi avut măcar cei 545 de franci; dar n'avea nici o para chioară! În ajun, la luarea pensiei, după ce se îmbătase cu coniac ca un sublocotenent, era să-și scrântiască picioarele. Așa-i trebuia! Ar fi meritat să crape în urma acestei isprăvi!

Atunci lăsa cele două vaci să-și facă de cap, coborî și sună la d-na Burle. După cinci minute însăși bătrâna veni să-și deschidă.

— Iartă-mă, te rog, zise ea. Credeam că pitica de Rosa nu doarme încă... O să mă duc s'o sgâlțai în patul ei.

Maiorul o opri.

— Dar Burle? întrebă el.

— Oh, el sforâie dela 9... Vrei să-i bați la ușă?

— Nu, nu... Vreau să-ți spun doară bună-seara.

În sufragerie, Charles își sfârșise versiunea în fața mesei, la locul său obișnuit. Dar era îngrozit și bietele-i mâini albe tremurau. Bunică-sa, înainte de a-l trimite la culcare, îi citea povestiri de lupte, spre a desvoltă într'ânsul eroismul familiei. În seara aceea, îi citea istoria *Răzbumătorului*, acel vas încărcat cu murinzi care se

cu fundă în întinsa mare, — lăsând copilul sub lovitura unei crize nervoase, cu capul plin de un vis îngrozitor.

D-na Burle ceru maiorului îngăduirea de a-și sfârși cititul. Apoi închise solemn cartea, când cel din urmă marinăr strigă: „Trăiască Republica!”.

Charles eră alb ca varul.

— Ai înțeles? zise bătrâna. Datoria oricărui soldat francez e să moară pentru patrie.

— Da, bunico.

El o sărută pe frunte și plecă, tremurând de frică, să se culce în marea-iodae, unde cea mai mică scârțâitură a lemnăriei făcea să-l treacă nădușeli.

Maiorul ascultase foarte serios. Da, onoarea e onoare, și niciodată nu va lăsa pe acel nemernic de Burle să necinstească pe sărmana bătrână și pe piciul ăsta. Fiindcă ștregarul avea atâta plăcere pentru militărie, trebuia să poată intra la St.-Cyr, cu fruntea sus. Maiorul da totuși înapoi înaintea unei afurisite idei ce-i trăznuise prin cap, de când cu istoria celor șase franci de sus, când d-na Burle luă lampa și-l petrecu. Trecând prin fața odăiei căpitanului, fû mirată văzând cheia în ușă,

ceeace nu se mai întâmplase niciodată.

— Intră, zise ea, nu-î bine să doarmă atâta, că ajunge greoiu.

Și înainte de a-o fi putut opri, ea deschise ușa și rămase înghețată, gă-sind odaia goală. Laguitte roșise ca racul și părea atât de uluit, încât bătrâna înțelese dintr'odată tot, luminată de amintirea a mii de fapte mărunte.

— Știi, știi, bâlbâi ea. De ce nu m'ai înștiințat? Doamne, Doamne! lă mine, alături de fiu-său, cu spălătoreasa asta de vase, cu dihania asta!... Și simt că a furat iar.

Rămase în picioare, albă și țeapănă. Apoi adaose cu glas aspru:

— Uite! aș vrea să moară!

Laguitte îi luă mâinile și-i le strânse cu putere. Apoi o șterse, căci aveà un nod în gât și-i veneà să plângă. Ah! mii și mii de draci! de astădată se hotărîse.

IV.

Inspekția generală aveà să se facă la sfârșitul lunii. Maiorul mai aveà zece zile până atunci. A doua zi, se

târî schiopătând la cafeneaua Parisului, unde ceru un țap. Mélanie îngălbenise ca ceara, și cu teama de a primi o palmă se resemnă Frosina să-i ducă țapul poruncit. Dar maiorul părea foarte liniștit, ceru un scaun ca să-și întindă piciorul; apoi își bău berea ca un om cumsecade cărui i-e sete. Stătea de un ceas acolo când văzù trecând pe piața Palatului doi ofițeri, maiorul Morandot și căpitanul Doucet. Și-i chemă mișcând cu putere bastonul.

— Haideți să luați câte un țap! le strigă el, cum se apropiară, Ofițerii nu îndrăzniră să refuze. După ce-i servise bona:

— Acum vii aici? întrebă Morandot pe maior.

— Da, că are bere bună.

Căpitanul Doucet clipi cu șiretenie din ochi.

— Faci parte dintre domnii divanului?

Laguitte începù să râdă, fără să răspundă.

Atunci, pomeniră de Mélanie și-l luară peste picior. El înălță din umeri cu naivitate. Oricum, erà un frumos corp de femeie, și putea să-și bată lu-

mea joc, căci aceia cari păreau că scuipea cu dispreț vorbind de ea, nu s'ar fi lepădat de așa bucățică. Apoi întorcându-se spre contuar, căutând să ia o înfățișare binevoitoare, zise:

— Doamnă, încă un rând!

Mélanie erà atât de uimită, încât se sculă și aduse berea. Când fu înaintea mesei, maiorul o oprì și-și uită chiar atât de mult încât o lovì de câteva ori peste mâna pe care o pusese pe spătarul unui scaun. Atunci ea însăși, deprinsă cu palmele ce-i se dau în glumă și cu desmierdări, se arată foarte curtenitoare, crezând într'o fantazie a acestui bătrân șubred, cum îi ziceau ea și Frosina. Doucet și Morandot se priviau. Cum! afurisitul ăsta de maior erà urmașul fustăciosului! Ah! ce-o să mai râdă regimentul!

Deodată Laguitte care, prin ușa deschisă, pândia c'un ochiu piața Palatului, exclamă:

— Uite-l pe Burle!

— Da, e ceasul lui, zise Frosina apropiându-se și ea. Căpitanul trece în toate după amiezile pe aici când se întoarce dela birou.

Maiorul, cu tot piciorul lui bolnav, se sculase. Răsturnă scaunele, strigă:
— Hei! Burle!... Vino încoa să iei un țap!

Căpitanul, uluit, nepricepând cum se putea află Laguitte la Mélanie împreună cu Doucet și Morandot, se apropie fără voe. Ii se răsturnaseră toate ideile. Se opri în prag, șovăind încă.

— Un țap, porunci maiorul.

Apoi, întorcându-se:

— Ce-ți este?... Intră odată și șezi. Te temi că o să te mâncăm!

După ce căpitanul se așează, erau toți stânjeniți. Mélanie aduse țapul tremurând puțin, chinuită de neconținută teamă a unei scene ce i-ar putea închide localul. Acum o neliniștia curtea maiorului. Căută să scape, când el o pofti să ia ceva cu dânsii. Dar ca și când ar fi fost stăpânul casei, el și poruncise Frosinei un păhăruș de aniset, iar Mélanie fu silită să șeadă, între el și căpitan. Dânsul repetă aspru:

— Vreau ca damele să fie respectate... Să fim cavaleri francezi, ce D-zeu! În sănătatea doamnei!

Burle, cu ochii la paharul său, zâmbia încurcat. Ceilalți doi ofițeri, jig-

niț ca să ciocnească astfel, și încercaseră de vr'o două ori să plece. Din fericire, sala era goală. Numai micii rentieri își făceau partida de după amiază împrejurul mesei lor, întorcând capul la fiecare înjurătură, supărați să vadă atâta lume și gata s'amenințe pe Mélanie că se vor mută la cafeneaua Gării, dacă îi va cotropi astfel milităria mea. Un roi de muște băzâia, atras de murdăria meselor, pe cari Frosina nu le mai spală decât Sâmbăta. Intinsă în contuar, bona reîncepuse să citească un roman.

— Ei bine! nu ciocnești cu d-na! zise aspru maiorul lui Burle. Fii cel puțin politicoș!

Și, fiindcă Doucet și Morandot se sculară iar:

— Așteptați puțin, ce dracu! mergem împreună... Dobitocul ăsta n'a știut niciodată cum să se poarte.

Cei doi ofițeri rămăseră în picioare, mirați de neașteptata mânie a maiorului. Mélanie voi să facă pace, cu râsul ei de femeie îndatoritoare, punându-și mâinile pe brațele celor doi bărbați. Dar Laguitte urmă:

— Nu, lasă-mă... De ce n'a ciocnit?

N'o să las să te insulte, mă înțelegeți!... La urma urmelor, m'am săturat de porcul ăsta!

Burle, foarte palid la insulta asta, se sculă și zise lui Morandot:

— Dar ce dracu, frate? M'a chemat să-mi facă o scenă... O fi beat poate?

— Mii de draci, mii de draci! răcnii maiorul.

Și sculându-se la rândul lui, tremurând pe picioare, trase o palmă zdravănă căpitanului. Mélanie n'avu decât vremea să se aplece ca să nu primească jumătatea pe ureche. Se născu un scandal înspăimântător. Frosina țipă în contoar, ca și când ar fi fost bătută. Micii rentieri, îngroziți, se ascuseră după mesele lor, crezând că toți acei ofițeri vor scoate săbiile și se vor măcelări. Intr'acestea, Doucet și Morandot apucaseră pe căpitan de brațe, ca să-l oprească să sară de gâtul maiorului, și-l duseră binișor spre ușă.

Afară, îl potoliră puțin, aruncând toată vina pe Laguitte. Colonelul va hotărî, căci chiar în acea seară îi vor face cunoscut cazul, ca martori ai întâmplării. După ce îndepărtară pe Burle, se întoarseră în cafenea, unde

Laguitte mișcat, cu lacrimi sub gene, se prefăcea că-i foarte liniștit sfârșindu-și țapul.

— Ascultă, maiorule, zise Morandot, ai făcut foarte rău... Căpitanul n'are gradul d-tale, și știi bine că nu poate căpăta învoirea să se bată în duel cu d-ta.

— Oh! vom vedea, răspunse maiorul.

— Dar ce ți-a făcut! Nici nu vorbia măcar... Doi vechi camarazi, e absurd!

Maiorul făcù un gest vag și răspunse::

— Cu atât mai rău! Mă plictisiă.

Și nu mai zise nimic. Mai mult nu s'a aflat niciodată. Zgomotul despre acest scandal fù enorm. Pe scurt, părerea întregului regiment erà că Mélanie, turbată că fusese părăsită de căpitan, făcuse să fie pălmuit de maior, căzut și el în ghiarele ei, și căruia îi povesteà de bună-seamă istorii îngrozitoare. Cine ar fi crezut asta despre bătrânul Laguitte, după toate grozăviile ce le spuneà el despre femei? Căzuse la rândul său în capcană. Cu toată pornirea contra Mélaniei, aventura o făcuse femei cu vază, în acelaș timp

temută și dorită, și a cărei cafenea făcù de atunci afaceri strălucite.

A doua zi, colonelul chemă la dânsul pe maior și pe căpitan. Ii muștră foarte aspru, împrutându-le că au necinstit oștirea în locuri murdare. Ce aveau de gând să facă acum, fiindcă colonelul nu le putea dà învoire să se bată? Această întrebare pasionată din ajun tot regimentul. Scuze nu se puteau admite, din cauza palmei; cu toate acestea fiindcă Laguitte, cu beteșugul lui, nu se mai putea ține pe picioare, se credeă că se vor împacă poate, dacă le va cere colonelul.

— Haide, reluă colonelul, mă luați ca arbitru?

— Mă iertați, d-le colonel, întrerupse maiorul. V'am adus demisia mea... Pof-tim. Astfel se regulează totul. Binevoii să hotărâți ziua duelului.

Burle îl privi mirat. La rândul său colonelul se crezù dator să facă unele observațiuni.

— Hotărârea d-tale e foarte gravă, maiorule... Nu mai aveai decât doi ani până la pensie.

Dar Laguitte îi curmă din nou cuvântul, spunând ursuz:

— Asta mă privește.

— Oh! nici vorbă... Ei bine: voi trimite demisia d-tale, și de îndată ce va fi fost primită, voiu hotărî ziua întâlnirii.

Desnodământul acesta încremeni regimentul. Ce dracu îl apucase pe turbatul de maior să vrea cu orice preț să-și tac beregata cu vechiul său camarad Burle? Vorbiră iar de Mélanie și de frumosu-i trup de femei; toți ofițerii se gândiau la ea acum, înflăcărați de gândul că trebuie să fie negreșit foarte voluptoasă, ca să zăpăcească în așa hal niște bătrâni atât de greu de emoționat. Maiorul Morandot, întâlnindu-l pe Laguitte, nu-i ascunse îngrijorarea sa. Dacă nu va fi ucis, din ce va trăi? căci n'avea avere, și abia va putea să mănânce nițică pâine cu pensia lui micșorată la jumătate. Pe când Morandot vorbea, Laguitte, rostogolindu-și ochii săi mari, priviă țintă în gol, cufundat în muta încăpățănare a creierului său îngust. Apoi, când celalt încercă să-i pue întrebări asupra urei sale contra lui Burle, el repetă fraza sa, însoțind-o de acelaș gest vag:

— Mă plictisiã. Cu atât mai rãu!

În fiecare dimineață, la cantinã, la popota ofițerilor, întâiul cuvânt erã: „Ei bine! a venit demisia?” Se aștepta duelul, și se discutã sfârșitul lui probabil. Cei mai mulți credeau cã Laguitte va fi strãpuns în trei secunde, cãci erã absurd sã vrei sã te bați la vârsta lui, cu un picior paralizat, care nu-i va îngãdui măcar sã se deã în lãturi. Unii clãtinau totuși din cap. Negreșit, Laguitte nu fusese niciodatã cine știe ce minte sclipitoare; de 20 ani erã chiar citat pentru tãmpenia lui; dar pe vremuri, erã cunoscut ca cel dintâi trãgaciu al regimentului; și, pornind dela copil de trupã, își câștigase epoletele de maior printr'o vitejie de om sãngeros care nu-și dã seamã de primejdie. Din potrivã, Burle, trãgaciu de mânia a doua, treceã drept fricos. În sfârșit, urma va alege. Și emoțiunea creșteã, cãci afurisita de demisie nu mai sosiã.

Cel mai neliniștit, cel mai turburat erã bine înțeles maiorul. Trecuserã opt zile, inspecția generalã aveã sã înceapã peste trei zile. Nu veniã nimic. Tremurã cã pãlmuisse pe vechiul sãu prie-

ten și-și dăduse demisia, așa, de plăcere, fără să întârzie scandalul cu un minut măcar. El ucis, nu va avea ne-cazul să vadă asta; și, dacă l-ar ucide pe Burle, cum credeă, afacerea va fi numai decât înăbușită: va fi scăpat onoarea armatei, și băiatul ar putea intra în școala din Saint-Cyr. Dar, drăcia dracului! zgârie-brânză aceia dela minister ar trebui să se grăbiască! Maiorul nu mai avea astâmpăr; îl vedeai dând târcoale poștei, pândind pe poștari, întrebând pe plantonul colonelului ca să afle ceva. Nu mai dormia, și ne mai sinchisindu-se de lume, se sprijinia zdravăn pe baston și șchio-pătă îngrozitor.

În ajunul inspecției, se mai duse odată la colonel, și rămase înmărmurit zărind la câțiva pași pe d-na Burle care-l ducea pe Charles la liceu. N'o revăzuse, și, la rându-i, ea nu mai ieșea din casă. Prăpădit, el se dete la o parte ca s'o lase să treacă. Nu se salutară, ceeace făcù pe băiețaș să ridice ochii, mari mirați. D-na Burle, cu înfățișarea aspră, trecù pe lângă maior fără să tresară. Iar el, după ce trecuse,

o privi îndepărtându-se cu o duioasă uimire.

— Mii de draci! va să zică, eu nu sunt om! mormăi el înghițindu-și lacrimile.

Intrând la colonel, un căpitan, care se află acolo, îi spuse:

— Ei bine! s'a făcut, a sosit hârtia.

— Ah! murmură el, foarte palid.

Și revedea pe bătrâna trecând în asprimea ei neînduplecată, cu copilul de mână. Mii de trăznete! când te gândești că de opt zile așteptase cu atâta nerăbdare sosirea hârtiei, și că acum petecul ăsta îi răscolea în așa fel măruntaele!

Duelul se făcù a doua zi dimineată, în curtea cazărmei, în dosul unui zid mic. Soarele erà strălucitor. Fură siliți să-l ducă aproape pe sus pe Laguitte. Unul din martori îi dà brațul pe când cu celalt el se sprijineà în baston. Burle, cu fața buhăită de grăsime galbenă, părea că doarme d'a-n picioarele, ca prăpădit de o noapte de chef.

Nu se schimbă nici o vorbă. Toți se grăbiau să sfârșească.

Căpitanul Doucet, unul din martori, se dete înapoi și zise:

— Haideți, domnilor!

Burle atacă îndată, voind să-l încerce pe Laguitte și să știe la ce treabă se aștepte. De zece zile afacerea aceasta eră pentru el un grozav vis absurd, din care nu se putea desmetici. Bănuia el ceva, ce-i drept, dar îndepărtă acea bănuială cu înfiorare, căci moartea îl pândia; și nu voiă să creadă că un amic o să-i joace o astfel de festă ca să aranjeze lucrurile. De altfel, piciorul lui Laguitte îl mai îmbărbătă puțin. Il va înșepă la umăr, și totul va fi sfârșit.

Două minute spadele se loviră cu slabul lor sgomot de oțel. Apoi, căpitanul voi să se dea în lături. Dar maiorul, regăsindu-și pumnul de altădată, dacă ar fi ripostat, ar fi străpuns pe căpitan. Acesta din urmă se grăbi să se ferească, vânăt, simțindu-se la chereumul acestui om, care-l iertase de astădată. Înțelegea în sfârșit, eră o adevărată execuție.

Cu toate acestea Laguitte, stând cu tărie pe picioarele sale bolnave, împietrit, așteptă. Cei doi adversari se priviau țintă. În ochii turburi ai lui Burle se ivi o rugă fierbinte, o rugă de în-

durare; știa pentru ce avea să moară, și, ca un copil, jură să nu mai facă. Dar ochii maiorului rămâneau neînduplecați; vorbiă onoarea, el își înăbușia deci înduioșarea de om cumsecade.

— Să sfârșim! murmură el între dinți.

De astădată atacă el. Se văzù un fulger. Spada lui scânteia trecând dela dreapta la stânga, se întoarse și se înfipse printr'o lovitură dreaptă, fulgerătoare, în pieptul căpitanului, care căzù grămadă, fără să scoată un țipăt măcar.

Laguitte scăpase spada, privind pe sârmanul Burle întins pe spate, cu marile său pânțece în sus. El repetă, furios și zdrobit de emoțiune:

— Mii de draci!

Fu luat d'acolo. Picioarele nu-l mai țineau; martorii trebuiră să-l sprijine la dreapta și la stânga, căci nu se mai putea sluji nici măcar de baston.

Două luni mai târziu, fostul maior se târă la soare, într'o uliță deșartă din Vauchamp, când se întâlni iar față în față cu d-na Burle și micul Charles. Amândoi purtau doliu mare. Voi să se dea în lături, dar ~~mercea~~ greu, și

dânșii veniau drept spre el, fără să încetinească nici să grăbească pașii. Charles avea tot blânda-i față speriată de față. D-na Burle își păstră înfățișarea-i țeapănă, și mai aspră încă. Laguitte intrând într'un gang, ca să le lase toată strada, ea se opri pe neașteptate în fața lui și-i întinse mâna. El șovăi, sfârși prin a-o lua și a-o strânge; dar tremură atât de tare, încât scutură brațul bătrânei. Fu un schimb mut de priviri.

— Charles, zise în sfârșit bunica, dă mâna maiorului.

Copilul se supuse, fără să înțeleagă. Maiorul îngălbenise ca ceara. Abia îndrăzni s'atingă degetele plăpânde ale micuțului. Apoi, pricepând că trebuia să spue ceva, nu găsi decât fraza aceasta:

— Tot la Saint-Cyr aveți de gând să-l dați?

— Negreșit, când va avea vârsta, răspunse d-na Burle.

În săptămâna următoare, Charles fu răpus de tifos. Într'o seară bunică-sa îi recitise lupta *Răzbumătorului*, spre a-l oțeli; și delirul îl cuprinsese noaptea. Murise de spaimă.

JACQUES DAMOUR

I.

Când privea la Numeea zarea pustie a mării, lui Jacques Damour îi se părea că vede uneori povestea întregii sale vieți, neajunsurile împresurării, furiile Comunei, apoi zmucitura care-l asvârlise atât de departe, strivit și aproape mort. Acestea nu erau vedenii lămurite, amintiri cari să-i placă și să-l înduioșeze, ci frământarea unei minți întunecate ce se întorcea dela sine la anumite fapte ce rămăseseră deslușite, în învâlmășagul celorlalte.

Jacques se însurase, la 26 de ani, cu Felicia, o frumoasă fată înaltă, de 18 ani, nepoata unei negustorese de poame dela Vilette, la care stătuse în gaz-

dă. El erà dăltuitor de metale și câștigă până la 12 franci pe zi; dânsa fusese mai întâi cusătoreasă; dar fiindcă născuse după un an un băiat, trebui s'alăpteze copilășul și să vadă de casă. Eugeniu creștea frumos și voinic. După 9 ani căpătară și o fată botezată Luiza; dar aceasta a fost multă vreme foarte plăpândă și au trebuit să cheltuiască mult pe doctorii. Uneori îi se întâmplă lui Damour să fie mahmur Lunea și să trândăviască; erà însă cuminte: se culcă dacă băuse prea mult și se ducea a doua zi la lucru, socotindu-se el însuși de secătură.

Eugeniu fù pus la menghinea dela 12 ani. Ștregarul abia știà să citească și să scrie și-și și agonisià hrana. Felicia, foarte curată, ducea casa ca femeie dibace și prevăzătoare, „cam afurisită” poate, spuneà tatăl; căci la masă le dà mai des legume decât carne ca să pună bani deoparte, pentru vremuri de răstribite. Acesta a fost timpul lor cel mai bun.

Ei ședeau la Mênilmontant, în strada Envièrges, într'o locuință cu trei încăperi: odaia tatălui și a mamei, aceea a lui Eugen și o sufragerie unde așeza-

seră menghinelele, fără să mai socotim bucătăria și o odăiță pentru Luiza. Odăile erau în fundul unei curți, într'o casă mică; dar aveau totuși aer, căci ferestrele dădeau într'un maidan, unde de dimineața până seara veneau căruțe să descarce grămezi de moloz și de scânduri vechi.

Când izbucni războiul, familia Damour ședeà de zece ani în str. Envierges. Felicia, deși aveà aproape 40 de ani, rămâneà tânără, cam grasă, având o rotunjime de umeri și de șolduri ce făceà din ea femeea frumoasă a mahalalei. Jacques, dinpotrivă, par'că se uscăse, și cei opt ani de deosebire dintre ei îl și arătau bătrân pe lângă dânsa. Luiza, scăpată de primejdie, dar tot plăpândă, sămănà tatălui, cu slăbiciunile ei de fetiță; pe când Eugen, pe atunci în vârstă de 19 ani, aveà înălțimea și spatele larg al mamei sale. Trăiau foarte liniștiți, afară de câteva Luni, când tatăl și fiul întârziău la cârciumă. Felicia îi certă, furioasă de banii prăpădiți. Ba de vr'o două-trei-ori s'au și bătut, dar asta n'avea nici o urmare: băutura erà de vină și în casa aceea nu erà familie mai așezată. Erau

dați ca pildă. Când Prusienii înaintară asupra Parisului și începură groaznică lipsă de lucru, aveau peste o mie de franci la casa de economie. Eră frumos pentru niște muncitori, cari crescuseră doi copii.

Întâiele luni ale împresurării nu fură deci prea grele. În sufragerie, în care menghinele dormiau, se mâncă încă jimblă și carne. Induioșat de sărăcia unui vecin, o namilă de zugrav anume Berru, care muriă de foame, Damour putu să-și facă chiar pomana de al pofti uneori la masă; și după scurt timp tovarășul venea dimineața și seara. Eră un glumeț care-i făcea să râdă într'una, așa că sfârși prin a îmbună pe Felicia, îngrijată și mânioasă de acea gură largă care înghiția bucățile cele mai bune. Seara jucau cărți, năpustindu-se asupra Prusienilor. Berru, patriot, spunea că ar trebui să se sape mine, drumuri subpământene pe câmp și să meargă astfel până dedesubtul bateriilor lor dela Châtillon și Montretout, spre a le face să sară în aer. Apoi se aruncă asupra guvernului, o ceată de mișei, cari, spre a readuce pe Henric V, voiau să-i deschidă lui Bis-

marck porțile Parisului. Republica acestor trădători îl făcea să înalțe din umeri. Ah! republica! Și, cu coatele pe masă, cu luleaua-i scurtă în gură, lămuria lui Dāmour guvernul său: toți frați, toți liberi, toată lumea bogată, dreptatea și egalitatea domnind pretutindeni, și sus și jos.

— Ca în 93, adaoase el pe șleau, fără să știe cum.

Dāmour rămânea pe gânduri. Și el eră republican, fiindcă din leagăn tot auzia spunându-se că republica va fi într'o zi izbânda lucrătorului, fericirea obștească. Dar n'avea păreri hotărâte asupra chipului cum trebuia să se petreacă lucrurile.

De aceea îl ascultă cu luare-aminte pe Berru părându-i-se că judecă foarte bine și că, fără îndoială, republica va veni cum spuneă el. Dânsul se înflăcără, credeă cu tărie că, dacă întreg Parisul, bărbați, femei, copii, s'ar fi îndreptat spre Versailles cântând „Marsilieza”, Prusienii ar fi fost doborâți, s'ar fi întins mâna provinciei și s'ar fi întemeiat guvernul poporului, acela care trebuia să deă leafă tuturor cetățenilor.

— Bagă de seamă, repetă Felicia foarte neîncrezătoare, o să sfârșești rău cu Berru ăla al tău. Indoapă-l, fiindcă așa îți place, dar lasă-l să-și spargă singur capul.

Vaiă și ea republica. În 48 tată-său murise pe baricade. Dar amintirea asta, în loc s'o scoată din sărite, o făcea să fie cuminte. Dacă ar fi în locul poporului, spunea ea, ar ști cum să siliască guvernul să fie drept: ea s'ar purta foarte bine. Cuvântările lui Berru o mâniau și o înfricoșau, fiindcă nu-i se păreau potrivite. Ea vedea că Dammour se schimbă, își dă ifose, întrebuință cuvinte cari nu-i plăceau de loc. Dar era și mai îngrijată de înfățișarea înflăcărată și posomorită cu care fiul său Eugen ascultă pe Berru. Seara, după ce Luiza adormi pe masă, Eugen încrucișă brațele, sorbi un păhăruț de rachiu, fără a vorbi, cu ochii pironiți asupra zugravului, care aducea totdeauna din Paris vre-o poveste nemai pomenită de trădare: bonapartiștii făcând, dela Montmartre, semnale Germanilor, sau saci de făină și butoiașe de praf de pușcă înecate în Sena, spre a predă orașul mai curând.

— Ce de mai clevetiri! zicea Felicia fiului ei, când Berru se hotărâ să plece. Tu să nu te întărâți, fiindcă știi că minte!

— Știu eu ce știu, răspundeă Eugen cu un gest grozav.

Către mijlocul lunei Decembrie familia Damour își mâncase economiile. În fiecare ceas se vestiă o înfrângere a Prusienilor în provincie, o ieșire biruitoare care aveă să scape în sfârșit Parisul; și la început căsnicia nu fu speriată, nădăjduind mereu că vă reînțepe luerul. Felicia făcea minuni; trăiră de azi pe mâine cu acea pâine neagră á împresurării, pe care numai Luiza n'o puteă mistui. Atunci Jacques și Eugen sfârșiră prin a se îndârji, cum zicea mama. Lenevind de dimineață până seara, scoși din obiceiurile lor și cu brațele moleșite de când părăsiseră menghineaua, trăiau într'o neliniște, într'o spaimă plină de închipiri ciudate și sângeroase. Amândoi se înscriuseră, ce-i drept, într'un batalion de marș; dar acel batalion, ca multe altele, nu ieși nici măcar din întărituri, fiind încazarmat într'un post unde oamenii își petreceau timpul ju-

când cărți. Și acolo, cu stomacul gol, cu inima strânsă, știind sărăcia de acasă, Damour ascultând știrile unora și ale altora, se încredință că guvernul jurase peirea poporului spre a fi stăpânul republicii. Berru avea dreptate; toată lumea știa că Henric V se afla la Saint-Germain, într'o casă d'asupra căreia fâlfâia un steag alb. Dar asta trebuia să se sfârșiască. Intr'una din zilele apropiate se vor trage niște gloanțe acestor desfrânați cari îi făceau să flămânziască și lăsau să se bombardeze muncitorii, numai ca să facă loc nobililor și preoților. Când Damour se întorcea cu Eugeniu, amândoi înfrigurați de vântul de nebunie de afară, nu mai vorbeau de altceva decât să omoare lumea, în fața Feliciei, galbenă și mută, care căută pe mica Luiza, căzută iar la pat din cauza mâncării proaste.

Intr'acestea, împresurarea se sfârși, armistițiul fù încheiat, iar Prusienii defilară pe câmpiile Elysee. În str. Envierges mâncară pâine albă, pe care Felicia o adusese dela Saint-Denis. Dar prânzul fù trist. Eugeniu, care voise să vadă pe Prusieni, dà amănunte când

Damour, învârtind în mână o furculiță, strigă furios că ar fi trebuit să se taie cu gilotina capul tuturor generalilor. Felicia se supără și-i zmulse furculița din mână. În zilele următoare, fiindcă tot nu se găsea încă de lucru, el se hotărî să se pue iar la minghinea pe seama lui: aveà câteva piese topite, niște sfeșnice, pe cari voià să le sfârșească, nădăjduind că le va vinde. Eugeniu, neputând stà locului, lăasă lucrul după un ceas. Cât despre Berru, se făcuse nevăzut dela armistițiu; fără îndoiială că dăduse aiurea peste o masă mai bună. Dar într'o dimineață se pomeniră cu el foarte aprins și le povestî daravera cu tunurile dela Montmartre. Pretutindeni se ridicau bariade, sosise în sfârșit izbânda poporului și venise să-l caute pe Damour, spunând că erà nevoe de toți cetățenii buni. Damour își părăsi minghineaua, cu toată fața turburată a Feliciei. Venise Comuna.

Atunci se desfășurară zilele din Martie, Aprilie și Mai. Când Damour erà obosit și nevastă-sa îl rugà să rămâie acasă, el răspundeà:

— Dar francul meu și jumătate? Cine o să ne dea pâine?

Felicia lăsă capul în jos. Ei n'aveau pentru mâncare decât francul și jumătate al tatălui și francul și jumătate al fiului, acea plată a gardei naționale, sporită uneori cu împărțire de vin și de carne sărată.

De altfel, Damour erà încredințat de dreptul lui; el trăgea asupra Prusienilor, închipuindu-și că scapă republica și că întărește fericirea poporului. După chinurile și necazurile impresurării, zbuciumarea războiului civil îl făcèa să trăiască într'o năpărlire de tiranie, în care se zbătea ca erou necunoscut, hotărît să moară pentru apărarea libertății. El nu-și bătea capul cu întortochierile teoretice ale ideii comuniste. În ochii săi Comuna erà doar vârsta de aur așteptată, începutul fericirii obștești; totdeodată credeà cu și mai multă încăpățânare că se află undeva, la Saint-Germain sau la Versailles, un rege gata să readucă inchiziția și drepturile seniorilor, dacà erau lăsați să intre în Paris. La el acasă n'ar fi fost în stare să striviască o muscă; dar la avant-posturi, doborà jandarmii fără

nici o mustrare de cuget. Când se întorcea, prăpădit de oboseală, negru de sudoare și de praf, stă ceasuri întregi lângă mica Luiza, ascultând-o cum râsuflă. Felicia nu mai încercă să-l oprească acasă, ci așteptă, cu liniștea ei de femeie pricepută sfârșitul acestei zbuciumări.

Intr'o zi îndrăzni totuși să spue că namila de Berru, care făcea atâta gălăgie, nu era atât de prost ca să-și pue viața în primejdie. El fusese atât de dibaciu ca să capete un loc bun la intendență, ceea ce nu-l împiedică, atunci când venea în uniformă, cu penaj și cu galoane, să-l înflăcăreze pe Damour prin cuvântări în cari vorbea de împușcarea miniștrilor, a deputaților și a întregii clici, în ziua în care se vor duce să-i prindă la Versailles.

— De ce nu se duce el acolo, în loc să îndemne pe alții? întreba Felicia.

Dar Damour răspunde:

— Taci din gură! Eu îmi fac datoria. Cu atât mai rău pentru aceia cari nu și-o fac pe a lor!

Intr'o dimineață, către sfârșitul lunei Aprilie. Eugeniu fù adus acasă pe o targă. Un glonț îl nimerise în piept, la

Moulineaux. Pe când erà dus sus, muri pe scară. Când Damour se întoarse seara, găsi pe Felicia tăcută, lângă corpul fiului lor. Lovitura asta fù groaznică pentru el: căzù jos, iar dânsa îl lăsă să ofteze, rezemat de perete, fără să-i spue nimic, fiindcă, dacă ar fi scos vre-o vorbă, ar fi strigat: „E vina ta!” Ea închisese ușa odăiței și nu făcea zgomot, ca să nu sperie pe Luiza. De aceea se duse să vadă dacă suspinele tatălui nu deșteptau copila. Când se ridică, privi multă vreme o fotografie a lui Eugeniu, în care tânărul erà înfățișat ca guard național. El luă un condei și scrisse în dosul fotografiei: „Te voi răzbună”, cu data și iscălitura sa. Asta îl ușură. A doua zi, un dric cu mari drapele roșii, urmat de o mulțime foarte mare, duse trupul la cimitirul Père-Lachaise. Tatăl mergea cu capul gol, iar vederea steagurilor, acea purpură sângerândă care întunecă și mai mult lemnul negru al dricului, îi umplea sufletul de gânduri sălbatice. În str. Envierges, Felicia rămăsese lângă Luiza. În aceeași seară Damour se întoarse la avant-posturi să ucidă jan-darmi.

Sosiră în sfârșit zilele din Mai. Armata din Versailles eră în Paris. El nu se întoarse acasă două zile; se retrase cu batalionul său, apărând bariadele, în mijlocul focurilor. Nu mai știa ce face; trăgea focuri în fum, căci așa-i eră datoria. În dimineața celei d'a treia zile se ivi iar în str. Envierges, zdrențuit, clătinându-se și năuc ca un om beat. Felicia îl dezbracă și-i spală mâinile cu un prosop ud, când o vecină spuse că comuniștii se mai țineau bine la Père-Lachaise și că Versaillesii nu știau cum să-i scoată de acolo.

— Mă duc și eu acolo, zise el cu simplitate.

Se îmbracă iar și-și luă pușca. Dar cei din urmă apărători ai Comunei nu se aflau pe podiș, în locurile goale unde zăcea Eugeniu. El nădăjduia poate să fie ucis pe mormântul fiului său; dar nici nu putu ajunge până acolo. Obuzele cădeau, ciuntind mormintele mari. Intre ulmi, ascunși pe după marmorele ce sclipeau la soare, câțiva guarzi naționali mai trăgeau asupra soldaților cu pantaloni roșii. Și Damour sosi tocmai bine spre a fi prins. 37 din tovarășii

lui fură împuşcați. El scăpă ca prin minune. Fiindcă nevastă-sa îi spălase mâinile și fiindcă nu trăsesese, poate că voiau să-l ierte. De altfel, în încremenirea oboselei sale, buimăcit de atâtea grozăvii, nu-și aducea niciodată aminte zilele cari urmaseră. Asta îi rămânea în stare de vise urâte, nedeslușite; ceasuri lungi petrecute în locuri întunecoase, drumuri istovitoare pe arșița soarelui, strigăte, lovituri, mulțimi cu gura căscată prin mijlocul cărora treceă. Când ieși din această năuceală, eră prizonier la Versailles. Felicia veni să-l vadă, tot galbenă și liniștită. După ce-i spuse că Luiza e mai bine, rămaseră muți, nemai gă-sind să-și spună altceva. La plecare, ca să-l îmbărbăteze, ea adăose că se interesau de dânsul și că va fi scos de acolo. El întrebă:

— Dar Berru?

— Oh! răspunse dânsa, Berru a șters-o cu trei zile înainte de intrarea trupelor; n'o să-l supere nimeni.

După o lună, Damour plecă în Noua-Caledonie. Eră osândit la surghiunul simplu. Fiindcă n'avusese nici un grad, consiliul de războiu l'ar fi achitat

poate, dacă n'ar fi mărturisit foarte domol că trăsese focuri din întâia zi. La cea din urmă întâlnire a lor, el zise Feliciei:

— Mă voi întoarce. Așteaptă-mă cu fata.

Și cuvintele astea le auzeà Damour mai deslușit decât toate în învălmășeala amintirilor sale, când se opreà cu capul îngreunat, înaintea zării pustii a mării. Uneori îl apucà noaptea acolo. În depărtare, o pată luminoasă se vedea multă vreme, ca dâra unei corăbii, făcând o spărtură în bezna ce creștea; și-i se părea că trebuia să se scoale și să umble pe talazuri, ca să plece pe acea cale albă, fiindcă făgăduise să se întoarcă.

II.

Damour se purtă bine la Numeea. Găsise de lucru, îl făceau să spered că va fi iertat. Eră om foarte blând și-i plăcea să se joace cu copiii. Nu se mai îndeletnicea cu politica, se întâlneà rar cu tovarășii săi, trăia singuratic; nu-i se puteà impută decât că beà din când în când, și chiar la beție eră

bun, plângând cu lacrimi fierbinți, ducându-se să se culce singur, fără să-l îndemne alții. Iertarea lui părea deci sigură, când într'o bună zi se făcù nevăzut. Incremeniră aflând că fugise cu patru din tovarășii săi. De doi ani primise mai multe scrisori dela Felicia, mai întâi regulat, după scurtă vreme mai rar și fără legătură. El scria destul de des. Trecură trei luni fără știri. Atunci îl cuprinse desnădejdea față de această iertare pe care va trebui s'o mai aștepte doi ani poate; și primejduise totul, într'unul din acele ceasuri de înfrigurare de cari te căești a doua zi. După o săptămână găsiră pe coastă, la câteva leghe, o barcă sfărâmată și leșurile a trei din fugari, goale și putrezite, printre cari martorii spuneau că recunosc pe Damour. Erau aceiași înălțime și aceiași barbă. După o scurtă cercetare se făcură formalitățile și se încheiă un act de moarte, trimis apoi în Franța după cererea văduvei, pe care o înștiințase administrația. Toată presa vorbi de această întâmplare; o povestire foarte mișcătoare despre fugă și tristul ei sfârșit făcù ocolul ziarelor din toată lumea.

Damour trăia însă. Fusese asemuit cu unul din tovarășii săi, și asta era cu atât mai uimitor, cu cât cei doi oameni nu sămăneau de loc. Doar că purtau amândoi barbă lungă.

Damour și cel d'al patrulea fugar, care scăpase ca prin minune, s'au despărțit cum au ajuns pe pământ englez; ei nu s'au mai văzut niciodată. Fără îndoială că celalt a murit de friguri galbene, care erau cât p'aci să-l răpue și pe Damour. Întâiul său gând fu să înștiințeze pe Felicia printr'o scrisoare. Dar căzându-i în mână un ziar, găsi povestirea fugii și știrea morții sale. Atunci i se părù primejdios să trimeată o scrisoare; putea fi oprită, citită și să se afle adevărul. Nu era mai bine să rămână mort pentru toată lumea? Nimeni nu se va mai sinchisi de el; se va întoarce liber în Franța, unde va aștepta amnistia spre a face să fie recunoscut. Atunci un grozav atac de friguri galbene îl țintuì la pat, pe câteva săptămâni, într'un spital.

Când se mai însănătoși, Damour se simți cuprins de o lene neînvinsă. Mai multe luni de zile rămase foarte slab încă și fără voință.

Frigurile parcă îi luaseră toate dorințele vechi. Nu doreă nimic, se întreba la ce bun. Chipurile Feliciei și Luizei se șterseseră. Le vedeă mereu, într'adevăr, dar foarte departe, într'o ceață în care pregetă uneori să le recunoască. Negreșit, cum se va simți în puteri, va plecă să le găsească. Apoi, când fù în sfârșit în picioare, se îndeletnici cu alt plan. Înainte de a se duce să-și regăsească nevasta și fata, visă să facă avere. Ce ar face la Paris? Ar crăpă de foame, ar fi silit să se pună iar la minghineaua lui; și poate că n'ar mai găsi de lucru, căci se simțea grozav de îmbătrânit. Din potrivă, dacă ar trece în America, ar strânge în câteva luni vr'o sută de mii de franci, cifră cumpătată la care se opreă, în mijlocul povestirilor minunate de milioane de cari îi țiuiau urechile. Într'o mină de aur ce-i se pomeneă, toți oamenii, chiar și cei mai umili săpători, erau chiaburi după șese luni. Și-și și rânduia felul de viață: se întorcea în Franța cu suta de mii de franci, cumpără o căsuță pe lângă Vincennes, trăia acolo cu venitul de trei sau patru mii de franci pe an, între Felicia și Luiza,

uitat, fericit, scăpat de politică. După o lună Damour erà în America.

Atunci începù o viață de frământări care îl târi la întâmplare într'o grămadă de aventuri, în același timp ciudate și josnice.

Cunoscù toate neajunsurile, avù tot felul de noroace. De trei ori crezù în sfârșit că are suta de mii de franci, dar totul îi se scurgeà printre degete: erà furat, se despuià el însuși într'o ultimă opintire. Intr'un cuvânt, suferi, munci mult și rămase fără cămașă. După alergături în cele patru părți ale lumii, întâmplarea îl aruncă în Anglia. De acolo ajunse la Bruxelles, chiar la granița Franței. Dar nu mai aveà de gând să se întoarcă în patrie. Dela venirea sa în America sfârșise prin a scrie Feliciei. Trei scrisori rămaseră fără răspuns; trebuì să se mulțumească cu presupuneri: ori că cineva puneà mâna pe scrisorile lui, ori că nevastă-sa murise, sau că plecase din Paris. După un an mai făcù o încercare zadarnică. Spre a nu se dà de gol dacă îi s'ar fi deschis scrisorile, scrià Feliciei sub alt nume, vorbindu-i de o afacere închipuită, nădăjduind că-i va recunoaște

scrisul și va înțelege. Această îndelungată tăcere îi adormise par'că amintirile. Eră mort, n'avea pe nimeni pe lume; aproape un an de zile a lucrat într'o mină de cărbuni, sub pământ, nemai văzând soarele, cu totul desființat, mâncând și dormind, fără să mai dorească ceva.

Intr'o seară auzi pe unul spunând într'o cârciumă că se votase amnistia și că toți comuniștii se întorceau în Franța. Aceasta îl trezi. Fù zguduit, simțea nevoia să plece cu ceilalți, să se ducă să vadă strada în care șezuse. La început fù doar un imbold instinctiv. Apoi, în vagonul care-l ducea în patrie, creerii îi lucrara; se gândea că acum putea să-și reia locul la soare, dacă ar izbuți să găsească pe Felicia și pe Luiza. Reîncepea să nădăjduiască, eră liber, le va căuta pe față, și sfârșea prin a crede că le va regăsi foarte liniștite, în casa lor din str. Envierges, cu masa pusă, ca și când l-ar fi așteptat. Totul s'ar lămuri, va fi fost o neînțelegere foarte simplă. S'ar duce la primărie, și-ar spune numele și căsnicia și-ar reîncepe viața de odinioară.

La Paris, gara de Nord erà plină de o mulțime zgomotoasă. Cum se arătară călătorii, izbucniră aclamațiuni, un entuziasm nebun, brațe cari fâlfâiau pălării, guri deschise cari strigau un nume. Lui Damour îi cam fù teamă: nu înțelegea, își închipuia că toată lumea aceea venise ca să-l huiduiască. Apoi recunoscù numele ce se aclamă, acela al unui membru al Comunei, care se află tocmai în același tren, un vestit osândit în lipsă, căruia poporul îi făcea ovațiuni. Damour îl văzù trecând, tare îngrășat, cu ochii umezi, zâmbind, mișcat de primirea aceasta. După ce e-roul se sui într'o birjă, mulțimea voi să-i deshame calul. Lumea se strivea, valul omenesc se înfundă în strada Lafayette, o mare de capete, deasupra căreia se văzù multă vreme birja înaintând încet, ca un car triumfal. Iar Damour, îmbrâncit, strivit, putù ajunge anevoe pe bulevardele mărginașe. Nimeni nu-l băgă în seamă. Iși aminteà, cu un oftat de amărăciune, toate suferințele lui, Versailles, trecerea oceanului, Numeea.

Dar pe bulevardele mărginașe, se înduioșă. Uită totul; îi se părea că du-

sese niște lucru gata în oraș și că acum se întorcea liniștit în str. Envierges. Zece ani din viața lui se împlineau, atât de plini și de nedeslușiți, în cât îi se părea că d'abia trecuseră. Cu toate acestea, eră cam mirat văzând cu câtă ușurință reintră în acele obiceiuri de odinioară. Bulevardele mărginașe erau mult mai largi; se opreă să citească firme, mirat că le vede acolo. Nu eră bucuria sinceră de a pune piciorul pe acel colț de pământ după care-i păruse rău; eră un amestec de duioșie, în care cântau refrene de romanță și neliniște surdă, neliniștea necunoscutului în fața acelor vechi lucruri cunoscute pe cari le regăsea. Fù și mai turburat când se apropiă de str. Envierges. Simțea că se moleșește, îi venea par'că să nu meargă mai departe, ca și când l-ar fi așteptat o nenorocire groaznică. La ce să se întoarcă, ce o să facă acolo?

În sfârșit, ajungând în str. Envierges, trecu de trei ori pe dinaintea casei, fără să poată intra. Prăvălia cărbunarului din față nu se mai vedeă; acum eră prăvălia unei negustorese de poame, iar femeea care stă în prag îi se

părù atât de sănătoasă, atât dela ea acasă, încât nu îndrăzni s'o întrebe, cum avusese de gând la început. El voi mai bine să primejduiască totul, ducându-se deadreptul la odaia portăresei. De câte ori nu ocolise astfel la stânga, la capătul aleei, și bătuse în gemuleț!

— D-na Damour, vă rog?

— Nu cunosc... Aici n'avem așa ceva.

El rămase nemișcat. In locul portăresei de mai înainte, o namilă de femeie, aveà în fața sa o femeiușcă uscățivă, ursuză, care-l priveà bănuitoare. El reluă:

— D-na Damour ședeà în fund, acum zece ani...

— Zece ani! strigă portăreasa. Ah! de atunci a curs multă apă pe Sena!... Noi nu suntem aici decât din Ianuarie.

— Poate că d-na Damour și-a lăsat adresa?

— Nu. Nu știu nimic..

Și fiindcă stăruia mereu, dânsa se supără și amenință că o să-și cheme bărbatul.

— Ah, așa! o să sfârșiți odată cu iscoditul în casă!... Sunt o grămadă de oameni cari pătrund așa...

El roși și plecă bălbăind, fiindu-i rușine de pantalonii lui zdrențuiți și de vechea-i bluză murdară. Merse cu capul în jos pe trotuar; apoi se întoarse, căci nu se putea hotărî să plece așa. Eră ca un adio veșnic care-i sfâșia inima. Se vor îndurà de el, îi vor dà ceva deslușiri. Și ridică ochii, privi ferestrele, cercetă prăvăliile, căutând să-și dea seama de schimbări. In acele case sărăcicioase, unde lumea se mutà foarte des, zece ani au fost deajuns ca să se schimbe toți chiriașii aproape. De altfel, îi mai rămăsese puțină prevedere amestecată cu rușine, un fel de sălbăticie speriată, care-l făcea să tremure la gândul de a fi recunoscut. Pe când coborà iar strada, văzù în sfârșit cunoscuți: tutungioaica, un băcan, o spălătoreasă, brutăreasa de unde târguiau odată. Atunci șovăi un sfert de ceas, se plimbă pe dinaintea prăvăliilor, întrebându-se în care va trebui să intre, trecându-l nădușelile, atât de mult suferea de lupta ce se dădea într'însul. Pe jumătate mort, se hotărî pentru brutăreasă, o femeie fără vlagă, totdeauna albă ca și când ar fi eșit dintr'un sac de făină. Ea îl privi și nu

se mișcă dela tejghea. De bună-seamă, nu-l recunoștea, cu obrazul său pârlit, capul pleșuv, ars de soarele puternic și lunga barbă aspră ce-i acoperea jumătatea feței. Asta-i redete puțină îndrăzneală și, plătind o franzeluță de cinci bani, se încumetă s'o întrebe:

— N'ai oare, printre mușteriii d-tale, o femeie cu o fată?... D-na Damour?

Brutăreasa rămase pe gânduri; apoi zise cu glasul ei domol:

— Ah! da, pe vremuri, poate... Dar e mult de atunci. Nu mai știu... Vezi atâta lume, că nu-i mai ții minte pe toți!

Trebuî să se mulțumească cu răspunsul acesta. În zilele următoare se întoarse mai îndrăzneț, întrebând pe oameni; dar pretutîndeni găsi aceeași nepăsare, aceeași uitare, cu deslușiri ce se băteau cap în cap și-l încureau și mai mult. Pe scurt, părea sigur că Felicia părăsise mahalaua cam la vr'o doi ani după plecarea sa în Numeea, chiar pe vremea când el fugea de acolo. Dar nimeni nu-i știa adresa: unii spuneau că s'a mutat la Gros-Caillou, alții la Bercy. Nu-și mai aduceau aminte nici măcar de mica Luiza. Se sfârșise. El se așeză

Într'o seară pe o bancă a bulevardului mărginaș și începù să plângă, zicându-și că n'o să le mai regăsească. Ce-o să se facă? Parisul îi se părea pustiu. Cei câțiva franci, cari îi îngăduiseră să se întoarcă în Franța, erau pe sfârșite. Într'un timp se hotărî să se întoarcă în Belgia, la mina lui de cărbuni, unde erà beznă atât de adâncă și unde trăise fără nici o amintire, fericit ca o vită, în strivirea somnului pământului. Rămase totuși, și rămase nenorocit, lihnit de foame, fără să poată găsi de lucru. Pretutindeni erà alungat, li se părea prea bătrân. N'avea decât 55 ani; dar îi se dădea 70, atât de costeliv ajunsese după cei zece ani de suferință. El dà târcoale ca un lup; se ducea să vadă șantierelor monumentelor distruse de către comuniști, căută numai ceea ce se încredințează copiilor și betegilor. Un cioplitor de piatră, care lucrà la primărie, făgăduiă să-i facă rost de un loc de paznic al uneltelor lor; dar făgăduiala nu se împlinea, iar el crăpà de foame.

Într'o zi, pe când priveà pe podul Notre-Dame cum curge apa, cu amețeața săracilor pe care-i ademenește si-

nuciderea, se zmulse cu putere de lângă parapet și, în mișcarea aceasta, eră cât p'aci să răstoarne pe un trecător, un om voinic în bluză albă, care începù să-l înjure.

— Dobitoc afurisit!

Dar Damour rămase cu gura căscată, cu ochii pironiți asupra omului.

— Berru! strigă el în sfârșit.

Eră într'adevăr Berru, care nu se schimbase decât în bine, cu înfățișarea strălucitoare, părând întinerit. Dela întoarcerea sa, Damour se gândise adesea la dânsul; dar unde să găsești pe un tovarăș care se mută la fiecare 15 zile dintr'o odaie mobilată într'alta? Intr'acestea, zugravul zgâi ochii și când celalt își spuse numele, cu glas tremurător, nu voi să-l creadă.

— Nu se poate, ce-mi tot spui gogoși!

Sfârși totuși prin a-l recunoaște, cu exclamații cari începeau să oprească pe trecători.

— Apoi par'că erai mort, frate!... Cine dracu să se aștepte la asta! Nu-și bate cineva joc de lume în felul ăsta... Nu, zău, ești viu chiar cu adevărat?

Damour vorbeà încet, rugându-l să tacă..

Berru, căruia pozna asta îi se părea la o adică foarte caraghioasă, sfârși prin a-l luà de braț și-l duse la un cârciumar din strada Sait-Martin: Și-i puse o sumedenie de întrebări, voind să știe tot.

— Numai decât, zise Damour, după ce se așeză la o masă într'o odăiță. Înainte de toate însă, spune-mi ce-i cu nevastă-mea?

Berru îl privi uimit.

— Cum, nevastă-ta?

— Da, unde-i? Ii știi adresa?

Uimirea zugravului creșteà. El zise încet:

— Negreșit că-i știu adresa... Dar cum, tu nu știi ce s'a întâmplat?

— Ce? Ce s'a întâmplat?

Atunci Berru izbucni:

— Ah! aici te-ai întrecut chiar cu gluma! Cum! nu știi nimic?... Apoi nevastă-ta s'a remăritat, dragul meu!

Damour, care ținea paharul în mână, îl puse pe masă, cuprins de o tremurătură atât de puternică, încât vinul îi curgeà printre degete. Le șterse pe bluză și zise, repede cu glas surd:

— Ce tot spui? s'a măritat iar, s'a măritat cu altul... Știi bine?

— Zău! erai mort, și s'a remăritat; nu-i nimic de mirare... Dar e caraghios, fiindcă tu ai înviat!

Și, pe când bietul om stătea palid, cu buzele bolborosind, zugravul îi dădea amănunte. Felicia erà acum foarte fericită. Se măritase cu un măcelar din strada Moines, la Batignolles, un văduv ale cărui afaceri le conducea foarte bine. Sagnard, — pe măcelar îl chema Sagnard, — erà un bărbat gras, de 60 ani, dar se ținea foarte bine. La colțul străzii Nollet, prăvălia, una din cele mai căutate din mahala, avea zăbrele roșii, cu capete de bou aurite, la cele două margini ale firmei.

— Atunci, ce-o să faci? repetă Berru, după fiecare amănunt.

Nenorocitul, pe care îl uluise descrierea prăvăliei, răspunse printr'un gest nelămurit. Nu știà nici el încă ce-o să facă.

— Dar Luiza? întrebă el deodată.

— Micuța? ah! nu știu. Vor fi dat'o undeva ca să se cotorosească de ea, căci n'am văzut'o cu dânșii. Așa-i, ar putea să-ți înapoeze copila, fiindcă nu

le folosește la nimic. Dar ce-o să te faci cu o ștregăriță de 20 ani, tu care te afli în halul ăsta? Hai? fără să te jignesc, se poate spune că ți s'ar dà un gologan pe stradă.

Damour lăsase capul în jos, înăbușit, nemai găsind nici un cuvânt. Berru poruncise al doilea litru și voià să-l mângâe.

— Haide, ce dracu! fiindcă trăești, mai petrece și tu. Nu-i încă totul perdut, o să cădeți la învoială... Ce să-i faci!

Și cei doi bărbați se cufundară într'o discuție nesfârșită, în care aceleași argumente se repetau mereu. Ceeace zugravul nu spuneà e că, îndată după plecarea surghiunitului, el încercase să se încurce cu Felicia, care îi plăcea. De aceea aveà necaz pe dânsa că-i preferase pe măcelarul Sagnard, pentru averea lui, negreșit. După ce poruncise al treilea litru, strigă:

— De aș fi în locul tău, m'aș duce la dânsii, m'aș așezà acolo și l-aș asvârli afară pe Sagnard, dacă m'ar plictisi. La urma urmelor, tu ești stăpânul. Legea e cu tine.

Damour se îmbătă puțin câte puțin,

vinul făcè să-i se înflăcăreze obrazul vânăt. El repetà că trebuie să vadă. Dar Berru îl îndemnà mereu, îl băteà pe umeri, întrebându-l dacà e bărbat. Fără îndoială că erà bărbat; și iubise atât de mult pe femeea aceea! O mai iubeà încà și ar fi dat foc Parisului, ca s'o poată aveà iar. Ei bine! atunci ce mai așteptà? Fiindcă erà a lui, n'aveà decăt s'o ià îndărăt. Cei doi oameni, beți turtă, își vorbiau furioși, vârându-se unul într'altul.

— Mă duc la dânșii! zise deodată Damour, sculându-se cu chiu cu vai.

— Minunat! preà ar fi fost mare mișelia! strigă Berru. Merg și eu cu tine.

Și porniră la Batignolles.

III.

La colțul străzei Moines cu strada Nollet, prăvălia, cu zăbrelele ei roșii și capetele de bou aurite, aveà o înfățișare bogată. Ciozvărte de carne atârnavu pe pânză albă; vedeai grămezi de carne pe mesele de marmoră, bucăți tăiate și pregătite, vițelul tranda-

firiu, berbecele purpuriu, vaca stacojie, în împestrițarea grăsimii. Havuzuri de aramă și varga unei balanțe sclikeau. Și eră belșug și sănătate în prăvălia luminoasă pardosită cu marmoră, plină de soare, un miros de carne proaspătă ce puneă parcă sânge în obrajii tuturor celor ai casei.

În fund, privind drept în față lumina străzii, Felicia ședeà la o tejghea înaltă, unde niște geamuri înalte o apărau de curențele de aer. Înăuntru, în resfrângerile vesele, în lumina trandafirie a prăvăliei, ea eră foarte fragedă, având acea frăgezime plină și coaptă a femeilor cari au trecut de 40 ani.

Curată, cu pielița netedă, cu panglicile negre și gâtul alb, dânsa aveà seriozitatea zâmbitoare și ocupată a unei bune negustorese, care, cu condeiul într'o mână și cu cealaltă mână în banii tejghelei, înfățișează cinstea și starea înfloritoare a unei case. Lucrătorii tăiau, cântăriau, strigau cifre, cliente se perîndau pe dinaintea casei, iar dânsa le primià banii, schimbând cu glas îndatoritor noutățile din mahala. O femeie scundă, cu fața bolnăvicioasă, plă-

tià tocmai două costițe, pe cari le privea cu nepăsare.

— 75 bani, nu-i așa? zise Felicia. Tot nu ți-e mai bine, d-nă Vernier?

— Nu, nu mi-e mai bine, sufăr tot de stomac. Dau afară tot ce iau. În sfârșit, doctorul spune că-mi trebuie carne; dar e atât de scumpă!... Știi că a murit cărbunarul?

— Nu se poate!

— La el nu erà stomacul, ci pânțele... Două costițe, 75 bani! păsările sunt mai ieftine.

— Păi bine! nu-i vina noastră, d-nă Vernier. Nici noi nu mai știm cum s'o scoatem la capăt... Ce-i Charles?

Pe când vorbea și dà restul, aruncase ochii în prăvălie și văzuse că un lucrător vorbea cu doi oameni pe trotuar. Fiindcă lucrătorul n'o auzia, ea strigă mai tare:

— Ce vor, Charles?

Dar nu așteptă răspunsul. Ea recunoscuse pe unul din cei doi bărbați cari intrau, pe acela care mergea întâi.

— Ah! d-ta ești, domnule Berru.

Și nu părù de loc mulțumită, cu buzele strânse într'o ușoară mutră de dispreț

Din strada Saint-Martin până la Batignolles cei doi inși se opriseră pela mai multe cârciumi, căci drumul erà lung, iar lor li erà gura uscată, vorbind foarte tare, ciorovăindu-se mereu. De aceea păreau foarte aprinși. Damour primise o lovitură în inimă pe trotuarul din față, când Berru, cu un gest neașteptat îi arătase pe Felicia, atât de frumoasă și atât de tânără, la teigheà, zicând: „Uite-o!” Nu erà cu puțință; trebuie să fie Luiza, care sămăna astfel cu mama ei, căci negreșit Felicia erà mai bătrână. Și toată acea prăvălie bogată, cărnurile cari sânge-rau, arămurile ce sclipeau, apoi acea femeie bine îmbrăcată, cu mâna într'o grămadă de bani, alungau furia și îndrăzneala lui, înfricoșându-l cu adevărat. Ii venià s'o croiască la fugă, cuprins de rușine, îngălbenind la gândul de a intrà acolo. Doamna aceea n'ar consimți niciodată să-l ia iar acum, pe dânsul care aveà înfățișarea atât de proastă, cu barba-i mare și bluza murdară. El se întoarse, voi s'o apuce pe strada Moines, ca să nu fie nici măcar văzut, când Berru îl opri.

— Mii de draci! n'ai sânge în tine!...

Ah! în locul tău, aş face-o să joace ton-toroii! Şi n'aş plecă fără să împart, da, totul pe jumătate. Vrei să intri odată, curcă plouată ce eşti!

Şi el silii pe Damour să treacă strada. Apoi, după ce întrebuse pe un lucrător dacă d. Sagnard e acasă şi aflase că măcelarul e la abator, intră el întâi ca să grăbească lucrurile. Damour îl urmă, înăbuşit, cu un aer de tâmpit.

— Ce doreşti, d-le Berru? reluă Felicia cu glasul ei nu prea îndatoritor.

— Nu eu, ci tovarăşul are să-ţi spună ceva, răspunse zugravul.

El se dădù la o parte, iar acum Damour se găsi faţă în faţă cu Felicia. Ea îl privi; el, grozav de stingherit, suferind chinuri nespuse, ţinea ochii în jos. Mai întâi dânsa făcù mutra-i de dispreţ, faţa ei liniştită şi fericită arată mare scârbă pentru acel bătrân beţiv, acel ticălos zdrenţăros. Dar îl privea mereu; şi, deodată, fără să fi schimbat măcar o vorbă cu el, se făcù albă ca varul, înăbuşind un ţipăt, scăpând moneda ce o ţinea şi al cărei zăngănit desluşit se auzi în teighea.

— Dar ce ai? ți s'a făcut rău? în-

trebă d-na Vernier, care rămăsese de curiozitate.

Felicia făcù un gest cu mâna, ca să îndepărteze pe toți. Ea nu putea vorbi. Printr'o mișcare chinuitoare se sculase și se ducea spre sufragerie, în dosul prăvăliei.

Fără să le fi spus s'o urmeze, cei doi oameni se duseră după ea. Berru răsând, Damour tot cu ochii pironiți pe lespelele acoperite de țărâțe de ferăstrău, ca și când s'ar fi temut să nu cadă.

— Ei bine! Știți că oricum are haz! murmură d-na Vernier, când rămase singură cu lucrătorii.

Aceștia din urmă se opriseră din tăiatul și cântăritul cărnii, schimbând priviri de mirare. Dar nu voiră să se compromită și se apucară iar de treabă, cu înfățișarea nepăsătoare, fără să răspundă clienței, care plecă cu cele două costițe în mână, privindu-i supărată.

În sufragerie, Feliciei tot nu-i se părù că e destul de singură. Impinse o a doua ușă și duse pe cei doi inși în odaia ei de culcare. Erà o odaie foarte îngrijită, liniștită, cu perdele albe

la pat și fereastră, o pendulă aurită, mobile de acaju, fără un grăunte de praf. Felicia se lăsă să cadă într'un jilț de rips albastru, repetând aceste cuvinte:

— D-ta ești!... d-ta ești!...

Damour nu găseà o vorbă măcar. El cercetă odaia și nu îndrăznià să se așeze, fiindcă scaunele îi se păreau prea frumoase. Și tot Berru începù:

— Da, te caută de 15 zile... Atunci m'a întâlnit pe mine, și l-am adus.

Apoi, ca și când ar fi simțit nevoia să-și ceară iertare, zise:

— Înțelegi bine, că n'am putut face altfel. E un vechiu tovarăș al meu, și mi-a făcut rău văzându-l în halul ăsta fără de hal.

Intr'acestea, Felicia își mai venià în fire. Ea erà cea mai cuminte și cea mai sănătoasă. Când nu se mai înăbușià, voi să iasă dintr'o situație de nesuferit și începù lămurirea grozavă.

— Să vedem, Jacques, ce ai venit să ceri?

El nu răspunse.

— E adevărat, urmă ea, m'am măritat cu altul. Dar, știi prea bine, că nu-i vina mea. Te credeam mort, iar tu

n'ai făcut nimic ca să-mi arăți că sunt greșită.

Damour vorbi în sfârșit.

— Ba da, ți-am scris.

— Iți jur că n'am primit scrisorile tale. Mă cunoști, știi că n'am mințit niciodată... Și, uite! am actul aici, într'un sertar.

Ea deschise un scrin, scoase înfrigurată o hârtie și o dădù lui Damour, care începù s'o citească cu un aer de mânie. Erà actul său de moarte. Dânsa adăogă:

— Atunci, văzându-mă singură cuc, am primit oferta unui om care voià să mă scape de sărăcie și de chinuri... Iată toată greșala mea. M'am lăsat ispitită de gândul de a fi fericită. Asta nu-i o crimă, nu-i așa?

Damour o ascultà, cu capul în jos, mai smerit și mai stingherit decât dânsa chiar. Cu toate acestea, ridică ochii.

-- Dar fata mea? întrebă el.

Felicia începù să tremure iar; apoi îngână:

-- Fiică-ta?... Nu știu, nu mai știu unde-i.

— Cum?

— Da, o dusesem la mătușă-mea...
A fugit și a apucat pe căi rele.

Dāmour rămase o clipă mut, foarte liniștit, ca și când n'ar fi înțeles. Apoi deodată, el, atât de încurcat, dădù un pumn în scriin, dar atât de puternic, încât o cutie de scoici sări în mijlocul marmorei. Dar n'avù vreme să vorbească, căci doi copii, un băiețuș de 6 ani și o fetiță de 4, deschiseră ușa și se aruncară de gâtul Feliciei, cu o mare izbucnire de bucurie.

— Bună ziua, mămițo, am fost în grădină, la capătul uliței... Françoise a spus că trebuie să ne întoarcem acasă... Ah! dacă ai ști cât nisip e acolo, și apă.

— Bine, bine, lăsați-mă, zise mama cu asprime.

Și, chemând pe fata din casă:

— Françoise, ia-i de aici... E o prostie să te întorci la ceasul ăsta.

Copiii ieșiră măhniți, pe când fata din casă, jignită de vorbele stăpânei, se supără, împingându-i pe amândoi înaintea ei. Felicia se temuse grozav de mult ca Jacques să nu-i fure copiii; putea să-i arunce în spinare și să plece cu ei. Berru, căruia nimeni nu-i spu-

sese să șeadă, se lungise liniștit pe un jilț, după ce șoptise la urechia prietenului său:

— Micii Sagnard... Hai? cresc iute copilașii.

După ce se închise iar ușa, Damour lovì din nou scrinul cu pumnul, strigând :

— Asta nu-i totul, îmi trebuie fata și am venit să te iau înapoi.

Feliciei îi înghețase sângele în vine.

— Stai colea și să vorbim liniștit, zise ea. N'o să folosești nimic făcând zgomot... Va să zică, ai venit să mă iei îndărăt?

— Da, trebuie să vii cu mine și numai decât... Eu sunt adevăratul tău bărbat. Oh, îmi cunosc dreptul!... Nu-i așa, Berru, că ăsta-i dreptul meu?... Haide, pune-ți o bonetă și fii drăguță, dacă nu vrei ca toată lumea să știe daraverele noastre.

Ea îl privea, și fără voia ei obrazul-i turburat spunea că nu-l mai iubiă, că o înspăimântă și o scârbiă, cu bătrânețea sa groaznică de nenorocit. Ce! dânsa atât de albă, atât de durdulie, deprinsă acum cu toate bunătățile, să-și reîn-ceapă viața aspră și sărăcășioasă de

odinioară, în tovărășia acestui bărbat care îi se părea un strigoii!

— Nu vrei, reluă Damour, care citea pe obrazul ei. Oh! înțeleg, te-ai deprins să faci pe cucoana; iar eu, n'am prăvălie frumoasă, nici tejghea plină de bani, pe care să-i mănuești după plac... Apoi, mai sunt miticuții de adineauri, pe cari îmi pare că-i păzești mai bine decât pe Luiza. Când cineva a pierdut pe fiică-sa, îi mai pasă puțin de tatăl!... Dar de toate astea nu mă sinchiesc. Vreau să vii cu mine, și o să vii, ori de nu mă duc la comisar, ca să te readucă la mine cu jandarmi... E dreptul meu, nu-i așa, Berru?

Zugravul aprobă din cap. Scena asta îi făcea mare plăcere. Totuși, când văzù pe Damour furios, beat de propriile sale fraze, și pe Felicia istovită, gata să ofteze și să leșine, crezù de datoria lui să joace un rol frumos. Se amestecă dar, spunând pe ton sentențios :

— Da, da, e dreptul tău; dar trebuie să vedem, trebuie chibzuit... Eu m'am purtat totdeauna cumsecade... Înainte de a hotărî ceva, ar fi bine să vorbim cu d. Sagnard, și fiindcă nu-i aici...

Se întrerupse, apoi urmă cu glasul schimbat, tremurând de o emoțiune prefăcută:

— Dar tovarășul e grăbit. E greu să aștepte în starea lui... Ah! doamnă, dacă ai ști cât a suferit! Și acum n'are nici după ce bea apă, moare de foame, e alungat de pretutindeni... Când l'am întâlnit adineauri, nu mâncase de ieri.

Felicia, trecând dela teamă la o neașteptată înduioșare, nu-și putu stăpâni lacrimile ce-o înăbușiau. Eră o întristare nespusă, părerea de rău și scârba de viață. Ii scăpă un strigăt:

— Iartă-mă, Jacques!

Iar când putu vorbi:

— Ce s'a făcut, s'a făcut! Dar nu vreau ca să fii nenorocit. Lasă-mă să te ajut.

Damour făcù o mișcare de furie.

— Negreșit, zise iute Berru, casa asta e destul de îmbelșugată, ca nevastă-ta să nu te lase cu pânțelele gol... Să zicem că nu vrei să primești bani, dar poți totuși primi un dar; chiar, dacă nu i-ai dà decât puțină carne, tot și-ar face nițică supă, nu-i așa, cucoană?

— Oh! tot ce o pofti, d-le Berru.

Dar el începù să lovească iar scrinul, strigând:

— Mulțumesc, nu-mi trebuie pomană!

Și apropiindu-se să-și privească nevasta în ochi:

— Numai pe tine te vreau, și te voi avea... Ține-ți carnea!

Felicia se dăduse îndărăt, cuprinsă iar de scârbă și de groază. Damour se înfuriă atunci și mai rău, spuse că o să spargă totul, aruncă învinuiri mârșave. Cereea adresa fiicei sale; își zgâlțâi nevasta în jilt, strigându-i că-și vânduse fata; iar ea, fără să se apere, încremenită de tot ce-i se întâmplă, repetă cu glas domol că nu știă adresa, dar că ar putea-o căpăta negreșit la prefectura poliției. În sfârșit, Damour, care se aruncase pe un scaun, din care jură că nici diavolul n'o să-l facă să se scoale, se ridică deodată, și, după ce dădù o lovitură de pumn, mai puternică decât celelalte, zise:

— Ei bine! mii de draci! mă duc... Da, mă duc, fiindcă așa am poftă... Dar n'o să perzi așteptând; o să mă întorc când omul tău va fi aici, și o să vă viu eu de hac, lui, ție, copiilor,

întregei tale barăci afurisite... Așteaptă-mă, și o să vezi!

El eși amenințând'o cu pumnul. La urma urmelor se simțià ușurat să sfârșească astfel. Berru, rămas în urmă, zise pe ton împăciuitoare, încântat că e amestecat în întâmplările astea:

— Nu te teme, eu nu-l părăsesc... Trebuie să înlăturăm o nenorocire.

Se încumetă chiar să-i ià mâna și să i-o sărute. Ea nu se împotrivi, eră zdrobită; dacă bărbatu-său ar fi luat-o de braț, ar fi plecat cu el. Cu toate acestea, ascultă pașii celor doi inși cari treceau prin prăvălie. Un lucrător tăià o ciozvârtă de herbec. Glasuri strigau cifre. Atunci, pornirea ei de negustoreasă bună o duse înapoi în prăvălie, în mijlocul oglinzilor luminoase, foarte palidă, dar foarte liniștită, ca și când nu s'ar fi întâmplat nimic.

— Cât e de primit? întrebă ea.

— 7 franci 50, doamnă.

Iar ea dădù restul.

IV.

A doua zi, Damour avù noroc: cioplitorul de piatră îi făcuse rost de lo-

cul de păzitor la șantierul primăriei, astfel el supraveghia monumentul căruia cu zece ani mai înainte ajutase să-i se dea foc. Intr'un cuvânt erà o muncă ușoară, una din acele treburi de tâmpire ce te amorțesc. Noaptea dà târcoale pe lângă schele, trăgând cu urechea la orice zgomot, adormind uneori pe saci de ipsos. Nu mai vorbià de întors la Batignolles. Intr'o zi totuși, Berru voidnd să-l cinstească cu un dejun, el strigase, la al treilea litru de vin, că lovitura cea mare o va da a doua zi. Inșă a doua zi nici nu se mișcă depe șantier. Și de atunci regulat nu șe înfurià și nu-și cerea drepturile decât la beție. Când erà treaz, steteà posomorît, îngrijat și parcă rușinat. Zugravul sfârșise prin a-l luà peste picior, repetându-i că nu-i bărbat. Dar el rămâneà serios și murmurà:

— Atunci, trebuie să-i omor!

Intr'o seară plecã, se duse până în piața Moncey; apoi, după ce stătuse un ceas pe o bancă, se scoborî iar la șantierul lui. Peste zi i se păruse că fiica-sa trecuse pe dinaintea primăriei, răsturnată pe pernele unei calești foarte frumoase. Berru îi spunea că va face

cercetări, fiind sigur să găsească adresa Luizei după 24 de ceasuri. Dar el nu vroia. La ce bun s'o știe? Cu toate acestea, gândul că fiică-sa ar putea fi frumoasa, atât de bine îmbrăcată, pe care o zărise, în treapătul a doi cai mari albi, îi făcea rău. Mâhnirea îi spori. El cumpără un cuțit și-l arată tovarășului său, spunând că l'a luat ca să lase sânge măcelarului. Vorbele astea îi plăceau; le repetă mereu, râzând:

— O să las sânge măcelarului... Fiecare la rândul său, nu-i așa?

Atunci Berru îl ținea ceasuri întregi la un cârciumar din str. Templului, ca să-l încredințeze că nu trebuie să lase sânge nimănui. Era o prostie, fiindcă mai întâi o să-i se scurteze capul. Și-i luă mâinile, îi cercă să i jure că n'o să se încurce cu astfel de treburi. Damour repetă cu un rânjet încăpățânat:

— Nu, nu, fiecare la rândul lui... O să las sânge măcelarului.

Zilele treceau, dar el nu-i lăsa sânge. Se petrecu ceva, care părù că trebuie să grăbească nenorocirea. Fù dat afară din slujbă, ca nedestoinic: într'o noapte

furtunoasă adormise și astfel îi s'a furat o lopată. De atunci începù iar să moară de foame, se târâ pe ulițe, încă preă mândru ca să cerșiască, privind cu lăcomie prăvăliile cârnătarilor. Dar sărăcia, în loc să-l îndârjească, îl tâmpiă. El își gârboviă spinarea, dus pe gânduri triste. S'ar fi zis că nu mai îndrăzniă să se ducă la Batignolles, acum când n'aveă să pue o bluză curată.

La Batignolles, Felicia trăia mereu cu spaima în suflet. În seara vizitei lui Damour, ea nu voise să spue întâmplarea lui Sagnard; apoi, a doua zi, chinuită de tăcerea din ajun, simțise o remușcare și nu mai avusese puterea de a vorbi. De aceea tremurâ mereu, părându-i-se într'una că vede intrând pe întâiul ei bărbat, închipuindu-și scene groaznice. Ceeace eră mai rău eră că cei din prăvălie trebuiau să bănuiască ceva, căci lucrătorii rânjeau, iar d-na Vernier, când veneă să-și cumpere ca de obicei cele două costițe, strângeă îngrijată restul depe tejghea. În sfârșit, într'o seară, Felicia se aruncă de gâtul lui Sagnard și, oftând, îi mărturisî totul. Repetă ce-i spu-

sese lui Damour: nu erà vina ei, căci cine moare, nu mai trebuie să se întoarcă. Sagnard, încă foarte voinic pentru cei 60 ani ai lui, și care erà om cumsecade, o mângâiă. Doamne! nu preà erà de glumit, dar totul se va sfârși cu bine.

El, ca unul care aveà bani, erà mai ales curios. Il va vedeà pe acel strigoi, îi va vorbi. Intâmplarea îl interesà, și într'atâta încât, după opt zile celalt n-arătându-se, dânsul zise nevastei sale:

— Ei bine! ce dracu, ne lasă în pace... Dacă aș ști unde șeade, m'aș duce la el.

Apoi fiindcă ea îl rugà să-și vadă de treabă, Sagnard adaose:

— Vreau s'o fac ca să te liniștесе... Văd bine că te topești d'a-n picioarele. Trebuie să sfârșim odată!

Felicia slăbià într'adevăr la amenințarea dramei în a cărei așteptare îi sporià neliniștea.

Intr'o zi în sfârșit, măcelarul dojenià cu asprime pe un lucrător care uitase să schimbe apa unui cap de vițel, când se pomeni cu dânsa vânătă, bătăind:

— Iată-l!

— Ah! foarte bine! zise Sagnard po-

tolindu-se deodată. Spune-i să intre în sufragerie.

Și, fără să se grăbească, întorcându-se către lucrător:

— Spală-l cu apă multă, căci altfel se împute.

El trecu în sufragerie, unde găsi pe Damour și pe Berru. Din întâmplare veniseră împreună. Berru întâlnise pe Damour în strada Cilchy; el nu-l mai vedeà atât de des, plictisit de sărăcia lui. Dar, când află că tovarășul se ducea în strada Moines, se înfurie și-l dojenì, căci afacerea asta erà și a lui. De aceea reîncepuse să-i facă morală, strigând că o să-l împiedice de a se duce acolo ca să facă prostii, și-i ațineà calea, voià să-l silească să-i deà cuțitul. Damour înălțà din umeri, încăpățânat, având planul lui, pe care nu-l spuneà de loc. La toate dojenile, răspundeà:

— Dacă vrei, hai și tu, dar nu mă plictisi.

În sufragerie Sagnard lăsă în picioare pe cei doi inși. Felicia fugise în odaia ei luând cu sine copiii; și, în dosul ușei pe care o încuiase, stă jos, incremenită de spaimă, își strângeà în

brațe mituții, ca spre a-i apăra și păzi. Cu toate acestea, cu urechea încordată și știindu-i de neliniște, dânsa n'auzia încă nimic; căci cei doi bărbați, în odaia vecină, erau încurcați și se priveau în tăcere.

— Va să zică, d-ta ești cel cu pricina? sfârși prin a întreba Sagnard, ca să spue ceva.

— Da, eu, răspunse Damour.

Înfățișarea lui Sagnard îi plăcu foarte mult și el se simți micșorat. Măcelarul părea că n'are mai mult de 50 de ani; eră bărbat frumos, cu fața rumenă, părul scurt și fără barbă. Cu mânicile sumese, purtând un șorț mare, alb ca zăpada, aveă o înfățișare de veselie, de tinerețe.

— Apoi, reluă Damour șovăind, nu vreau să vorbesc cu d-ta, ci cu Felicia.

Atunci Sagnard își recăpătă toată îndrăzneala.

— Haide, tovarășe, să descurcăm lucrurile. Ce dracu! n'avem să ne imputăm nici unul, nici altul nimic. De ce să ne sfâșiam, când nu-i vina nimănui?

Damour, cu capul în jos, privea cu încăpățănare unul din picioarele mesei. El murmură cu glasul înăbușit:

— N'am necaz pe d-ta; lasă-mă în pace. Vreau să vorbesc cu Felicia.

— Asta nu, n'o să-i vorbești, zise liniștit măcelarul. N'am poftă să mi-o îmbolnăvești ca odinioară. Putem vorbi și fără ea... De altfel, dacă vei fi cuminte, totul o să meargă bine. Fiindcă zici că o iubești, gândește-te la starea lucrurilor, și lucrează pentru fericirea ei.

— Taci! îi curmă vorba celalt, cuprins de o furie neașteptată. Nu te amestecă, ori o s'o sfârșim rău!

Berru, crezând că-și va scoate cuțitul din buzunar, se aruncă între cei doi bărbați; însă Damour îl îmbrânci.

— Dă-mi pace, și tu!... De ce ți-e frică? Ești idiot!

— Liniște! repetă Sagnard. Omul la mânie nu mai știe ce face... Ascultă, o chem pe Felicia, dar făgăduiește-mi că vei fi cuminte, fiindcă e foarte simțitoare, o știi ca și mine. Nu voim s'o omorâm nici unul nici altul, nu-i așa?.. O să te porți bine?

— Ehe! dacă aș fi venit ca să mă port prost, te-aș fi strâns de gât cu toate frazele d-tale.

Vorbise pe un ton atât de adânc

și de dureros, încât măcelarul părù foarte uimit.

— Atunci, zise el, o chem pe Felicia. Oh! eu sunt foarte drept, înțeleg că vrei să discuți cu dânsa. E dreptul d-tale.

Se duse de bătù la ușa odăei.

— Felicio! Felicio!

Apoi, fiindcă nimeni nu se mișcă, fiindcă Felicia, înghețată la gândul acestei întrevederi, stă pironită pe scaun, strângându-și mai tare copiii la piept, el își pierdù răbdarea.

— Vino, soro, Felicio!... Nu mai face prostii! El făgăduște să fie cuminte.

Cheia fù întoarsă în sfârșit în broască; ea se arată și închise cu grijă ușa, spre a-și lăsa copiii la adăpost. Urmă o nouă tăcere, căci toți erau încurcați.

Damour vorbià încet, în fraze încurcate, pe când Sagnard, stând lângă fereastră, ridicând cu degetul una din perdelețele albe, se făcea că se uită afară, ca s'arate că e galantom în afaceri.

— Ascultă, Felicio, știi că n'am fost nici odată rău. Asta poți s'o spui și tu. Ei bine! n'o să încep azi să fiu rău. Mai întâi, am veniț să vă măcelă-

resc pe toți. Apoi, m'am întrebat ce o să-mi folosească asta... Mai bine să te las s'alegi. Vom face orice vei vrea...

Da, fiindcă tribunalele, cu dreptatea lor, nu pot face nimic pentru noi, te las pe tine să hotărâști ce-ți place. Răspunde... Cu care vrei să mergi, Felicia?

Dar ea nu putu răspunde. Emoțiunea o înăbușă.

— Bine, reluă Damour, cu acelaș glas înăbușit, înțeleg, mergi cu dânsul... Venind încoă, știam cum o să se întoarcă lucrurile... Și nu mi-e necaz pe tine, îți dau dreptate, la o adică. Eu sunt prăpădit, n'am nimic, în sfârșit tu nu mă mai iubești; pe când el, el te face fericită, fără să mai punem la socoteală cei doi copilași...

Felicia plângea, zdrobită.

— Rău faci că plângi, nu te dojenesc. Lucrurile s'au întors așa, asta-i totul... Și atunci am vrut să te văd încăodată, ca să-ți spui că poți dormi liniștită. Acum, că ai ales, n'o să te mai chinuesc... S'a sfârșit, n'o să mai auzi niciodată vorbindu-se de mine.

El se îndreptă spre ușă; dar Sagnard, foarte mișcat, îl opri strigând:

— Ah! ești într'adevăr om cumsecadel... Nu ne putem despărți așa. O să prânzești cu noi.

— Nu, mulțumesc, răspunse Damour.

Berru, mirat, părându-i-se că dansaua se sfârșia în chip caraghios, părù cu totul supărat, când Damour nu voi să rămână la masă.

— Să bem cel puțin o dușcă, reluă măcelarul. O să primești doară un pahar de vin la noi, ce dracu?

Damour nu primi îndată. El își plimbă încet privirea în jurul sufrageriei, curată și veselă cu mobilele ei de stejar alb; apoi, cu ochii pironiți asupra Feliciei care îl rugă cu fața scaldată în lacrimi, zise:

— Da, primesc.

Sagnard eră încântat. El strigă:

— Iute pahare, Felicio! Nu ne trebuie bona... Patru pahare. Trebuie să ciocnești și tu cu noi... Ah! tovarășe, foarte frumos din parte-ți că primești, nu-ți închipuești ce plăcere îmi faci; căci mie îmi plac oamenii buni; iar d-ta ești om bun, chezășuesc eu pentru d-ta.

Intr'acestea, Felicia, cu mâinile nervoase, căută pahare și o sticlă în bufet.

Ea își pierduse capul, nu mai găsea nimic. Sagnard trebui s'o ajute. Apoi, când paharele fură pline, s'asezară la masă și ciocniră.

— În sănătatea d-tale!

Damour, în fața Feliciei, trebui să întindă brațul ca să apuce paharul. Se priveau amândoi, muți, cu trecutul în ochi. Dânsa tremură atât de tare, încât se auzia cristalul sunând și dinții clănțănindu-i ușor ca de friguri. Ei nu se mai tutuiau, erau parcă morți, nemai trăind decât în amintiri.

— În sănătatea d-tale!

Șe pe când beau câteși patru, se auziră glasurile copiilor din odaia vecină, în mijlocul marelui tăceri. Ei se jucău, se fugăriau, cu țipete și râsete. Apoi bătură în uși și strigară: Mamă! mamă!

— Haide! adio la toți! zise Damour punând paharul pe masă.

El plecă. Felicia, dreaptă ca lunăna-rea, nespus de palidă, îl priviă plecând, pe când Sagnard petrecea politicos pe domnii aceia până la ușă.

V.

Pe stradă, Damour începuse să meargă atât de iute încât Berru abia se ținea după el. Zugravul turbă de necaz. Pe bulevardul Batignolles, când își văzu tovarășul, cu picioarele zdrobite, lăsându-se să cadă pe o bancă și șezând cu obrazii albi și ochii țintă, își vărsă tot necazul. El ar fi pălmuit cel puțin pe măcelar și pe măcelăreasă. Eră furios, văzând un bărbat lăsându-și astfel nevasta altuia, fără să facă măcar rezerve. Trebuie să fie tare netot; da, netot, ca să nu spue altceva! Și aducea o pildă, alt comunist care își găsisse nevasta încurcată cu altul; ei bine! cei doi bărbați și femeia trăiau împreună, în cea mai desăvârșită înțelegere. Se înțeleg oamenii, nu te lași să te poarte de nas, căci, în sfârșit, el eră nătărăul în toată daravera asta!

— Nu înțelegi, răspundeă Damour. Pleacă și tu, fiindcă nu-mi ești prieten!

— Eu nu-ți sunt prieten! fiindcă am făcut pe dracul în patru!... Dar gândește-te puțin, bre, omule! Ce te faci? N'ai pe nimeni, ești pe drumuri ca un câine, și o să crapi de foame, dacă n'o

să te ajut... Nu-ți sunt prieten, dar dacă te părăsesc n'ai decât să-ți pui capul sub labe, ca găinile sătule de viață.

Damour făcù un gest desnădăjduit. Eră adevărat, n'avea decât să se arunce în apă, sau să lase să-l ducă poliția la azil.

— Ei bine! urmă zugravul, îți sunt prieten atât de sincer, încât te voi duce la cineva unde vei aveà adăpost și mâncare.

Și se sculă ca și când ar fi luat o hotărîre neașteptată. Apoi luă cu sila pe tovarășul său, care bâlbăia:

— Dar unde? dar unde?

— O să vezi... fiindcă n'ai vrut să mănânci la nevastă-ta, vei mânca în altă parte... Bagă-ți bine în căpățână, că n'o să te las să faci două prostii într'o zi.

El mergea iute, trecù prin strada Amsterdam și se oprì în strada Berlinului înaintea unei case drăguțe; sună și întrebă pe feciorul care venise să-i deschidă, dacă d-na Souvigny eră acasă. Și fiindcă feciorul șovăia, el adaose:

— Du-te de-i spune că a venit Berru,

Damour îl urmă fără voce. Vizita asta neașteptată, acea casă luxoasă îl zăpăciră și mai mult. Se urcă. Apoi, deodată, se află în brațele unei femeiști blonde, foarte frumoasă, abia îmbrăcată într'un capot cu dantelă. Iar ea strigă:

— Tata, e tata! Ce drăguț ești că l'ai hotărît!

Ea eră fată bună, nu se sinchisiă de bluza neagră a bătrânului, bătând încântată din mâini, într'o criză neașteptată de duioșie fiiască. Tată-său, înmărmurit, nici n'o recunoșteă măcar.

— E Luiza! zise Berru.

Atunci el bolborosî:

— Ah! da... Sunteți prea îndatori-toare.

Nu îndrăzneă s'o tutuiască. Luiza îl silî să șeadă pe o canapea, apoi sună și porunci ca să se spună slugilor că nu primește pe nimeni.

Intr'acestea, el priveă odaia îmbrăcată în cașmir, mobilată cu o bogăție delicată care îl înduioșă. Iar Berru nu mai puteă de bucurie, îl bătea pe umeri repetând:

— Hai? o să mai spui că nu-ți sunt prieten? Știam cu bine că o s'ai ne-

voe de fiică-ta. Atunci i-am căutat adresa și am venit să-i povestesc toată pățania ta. Ea mi-a spus numai decât : Adu-l încoă!

— Negreșit, bietul tată! murmură Luiza cu glas desmierdător. Oh! trebuie să știi că mi-e groază de republica ta! Toți comuniștii sunt niște scârnavi, cari ar da lumea de râpă, dacă ar fi lăsați de capul lor!... Dar tu, tu ești scumpul meu tată. Imi aduc aminte ce bun erai când eram bolnavă, ca copilă. O să vezi ce bine o să ne înțelegem, numai să nu vorbim niciodată de politică... Mai întâi, vom prânzi câteși trei. Ah! ce bine, ce bine o să fie!

Ea se așezase aproape pe genunchii lucrătorului, râzând din ochii limpezi. Dânsul, fără putere, se simțea cuprins de nespusă mulțumire. Ar fi voit să nu primească, fiindcă nu-i se părea lucru cinstit să stea la masă în acea casă. Dar nu mai avea tăria de adineauri, când plecase dela măcelăreasa, fără a întoarce capul măcar, după ce ciocnise paharul cea din urmă oară. Fiică-sa eră prea blândă, iar mânuși-

țele ei albe, puse pe ale sale îl ademeniau.

— Ei, ce zici, primești? repetă Luiza.

— Da zise el în sfârșit, pe când două lacrimi îi curgeau pe obrazul scofâlcit de nevoi.

Lui Berru îi se părù foarte cuminte. Pe când treceau în sufragerie, un fecior veni să înștiințeze pe d-na că venise domnul.

— Nu-l pot primi, răspunse ea liniștit. Spune-i că sunt cu tata... Dacă vrea, mâine la 6...

Prânzul fù încântător. Berru îl înveseli prin tot felul de glume, de cari Luiza râdea cu lacrimi. Ei îi se părea că se află iar în strada Envierges, și nu mai putea de plăcere. Damour mâncă mult, îngreunat de oboseală și de hrană; dar avea un zâmbet de o duioșie gingașă ori de câte ori privirea fiicei sale o întâlneă pe a lui. La desert băură un vin dulce și spumos ca șampania, care-i îmbătă pe câteși trei. Atunci, când slugile nu mai fură acolo, cu coatele așezate pe masă, vorbiră de trecut, cu melancolia beției lor. Berru făcuse o țigară pe care Luiza o fumă cu ochii pe jumătate închiși. Ea se încurcă în

amintiri, ajunsese să vorbească de amănții ei, de cel dintâi, un tânăr înalt; apoi lăasă să-i scape păreri foarte aspre despre mamă-sa.

— Înțelegi, zise dânsa tatălui ei, nu mai pot s'o văd. Se poartă foarte prost. Dacă vrei, o să mă duc să-i spun ce cred despre chipul urât cum te-a lăsat în voia soartei.

Dar Damour spunea serios că ea nu mai trăia. Deodată Luiza se sculă, strigând:

— Că bine zici, o să-ți arăt ceva care o să-ți facă plăcere.

Ieși, se întoarse îndată tot cu țigara în gură, și dădù tatălui ei o veche fotografie îngălbenită, ruptă la colțuri. Lucrătorul fù zguduit și, ațintindu-și ochii turburi asupra fotografiei, bâl-bâi:

— Eugeniu, bietul meu Eugeniu!

El trecù fotografia lui Berru, iar acesta, cuprins de emoțiune, murmură la rândul său:

— Ce bine seamănă!

Apoi fù rândul Luizei. Ea ținù fotografia o clipă; dar lacrimile o înăbușiră și o înapoiă zicând:

— Oh! mi-l reamintese... Era atât de drăguț!...

Câteși trei, cuprinși de înduioșare, plânseră împreună. Fotografia mai făcù de două ori ocolul mesei, în mijlocul celor mai mișcătoare observațiuni. Aerul o îngălbenise mult: sărmanul Eugeniu, îmbrăcat în uniforma sa de guard național, părea umbra unui răsculat, pierdut în legendă. Dar, întorcând cartonașul, tatăl citi ce scrisese acolo pe vremuri: „Te voi răzbună”; și, mișcând un cuțit de desert d'asupra capului său, jură înecodată:

— Da, da, te voi răzbună!

— Când am văzut că mama apucă pe călugărițe, povestii Luiza, n'am vrut să-i las fotografia sărmanului meu frate... Într-o seară i-am sterpelit-o... E pentru tine, tată, și o dată.

Damour rezemase fotografia de pahar și o privea mereu. Sfârșiră totuși prin a vorbi cu mine. Luiza, foarte inimoasă, voia să scoată pe tată-său din încurcătură. Odată spuse să-l ia cu dânsa, dar asta nu se putea de fel. Ii dădù în sfârșit ceva în gând: ca îl întreabă dacă ar consimți să păzească o proprietate pe care i-o cumpănase un

domn lângă Mantes. Acolo eră un pavilion unde ar trăi foarte bine, cu 200 franci pe lună.

— Cum nu! dar asta-i raiul! strigă Berru, care primea pentru tovarășul său. Dacă se va plictisi, o să-l cercetez.

Săptămâna următoare, Dainour eră așezat la Bel-Air, proprietatea fiicei sale, și acolo trăiește acum, într-o odihnă pe care i-o datorește Pronia cerească, după atâtea nenorociri cu cari l'a copleșit. El se îngrașă, îmbrăcat bine, având înmăștișarea cinstită a unui fost militar. Țărani îl salută cu mare respect. El pescuiește cu undița și vâncază. Îi întâlnești la soare, pe șosele, privind cum cresc grânele, cu cugetul liniștit al unui om care n'a jefuit pe nimeni și care mănâncă venituri greu agonisite. Când fiică sa vine cu domni, știe să-și păstreze demnitatea. Bucuria lui cea mare e în zilele când vine singură și dejunează împreună, în pavilionul cel mic. Atunci dânsul vorbește cu gândăviri de doică, îi privește încântat toaletele; și sună dejunuri delicate, tot felul de lucruri bune pe cari le gătește el însuși, fără

a mai pune la socoteală desertul, prăjiturile, pe cari le aduce Luiza în buzunare.

Damour n'a căutat niciodată să-și revadă nevasta. Nu mai are decât pe fiică-sa, care s'a îndurat de bătrânul ei tată și care e mândria și bucuria sa. De altfel, n'a vrut nici să facă cea mai mică încercare spre a-și restabili starea civilă. La ce să mai strice rostul actelor cărmuirii? Asta sporește liniștea în jurul său. Stă în colțișorul lui, perdut, uitat, nefiind nimeni, neroșind de darurile copilului său; pe când, dacă ar fi înviat, poate că pizmașii ar vorbi de starea lui, și poate că el însuși ar sfârși prin a suferi de această stare.

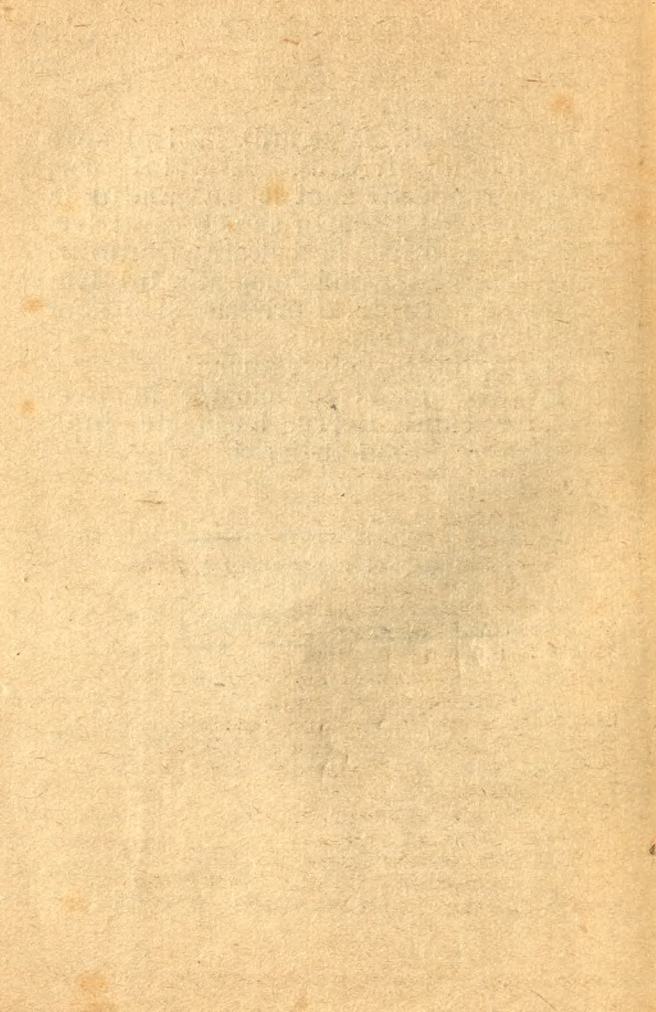
Uneori, totuși, se face gălăgie mare în pavilion când Berru vine să petreacă patru-cinci zile la țară. El a găsit în sfârșit, la Damour colțișorul pe care-l visă spre a petrece. Vânează, pescuește cu prietenul său, stă zile întregi pe spate, pe malul râului. Apoi seara, cei doi tovarăși fac politică. Berru aduce din Paris ziarele anarchiste; și după ce le citesc, se înțeleg amândoi asupra măsurilor radicale ce ar trebui luate: să se împuște cărmuitorii, să se spân-

zure burghezii, să se ardă Parisul spre a se reclădi alt oraș, adevăratul oraș al poporului. Ei sunt tot cu gândul la fericirea obștească. În sfârșit, când trebuie să se ducă la culcare, Damour, care a pus în ramă fotografia lui Eugeniu, se apropie, o privește, și-și scutură luleaua strigând:

— Da, da, te voi răzbuna!

Iar a doua zi se întoarce la pescuit, pe când Berru, lungit pe mal, doarme cu nasul în iarbă.

- 28—29. C. Stere: Patru zile în Ardeal.
30. Emile Zola: Căpitanul Burle, Jacques Damour
nuvele, traducere de B. Marian.
- 31—31 bis. Mihail Eminescu: Poezii, revăzute, cla-
sificate și completate de Mihail Dragomi-
rescu și Dr. Constanța Marinescu.
- 32—33. Molière: Tartuffe, comedie în 5 acte, tra-
ducere în versuri de A. Toma.
34. C. Hogaș: Părintele Ghermănuță, nuvele.
35. G. Diamandy: Ochii de gheață, nuvele.
36. Honoré de Balzac: Preotul din Tours, tradu-
cere de Cecilia L. Trantomir.
37. G. Aslan: Spre ideal.
- 38—39. Em. Gârleanu: Ochiul lui Turculeț, nuvele.
- 40—43—43 bis. Edmondo de Amicis: Cuore, tra-
ducere de d-na Sofia Nădejde.
- 44—44 bis. Mihail Eminescu: Poeme.
- 45—46. Petre Vr. Haneș: Povești din diferite țî-
nuturi românești.
47. V. Alexandri: Barbu Lăutarul.
- 48—49. A. Măndru: Floarea Tiburului.
50. C. Negruzzi: Nuvele de moravuri.
- 51—53. Bl. Ibanez: Coliba blestemată, traducere
de V. Demetrius.
54. Al. Odobescu: Doamna Chiajna.
- 55—55 bis.—57. H. Spencer: Despre educație.
- 58—60. F. H. Burnet: Lordul cel mititel.
- 61—63. E. și J. Goncourt: Sora Filomena, roman,
traducere de M. Negru.
- 64—64 bis 65—65 bis. Th. Speranția: Anecdote cu noroc
- 66—67. Ch. Dickens: Un poem de Crăciun.
- 68—68 bis 69—69 b. Th. D. Speranția: Anec. cu minuni
- 70—71. C. Murino: Ada Lazu.
- 72—75. I. Giurgia: Oameni din Ardeal.
- 76—77. Em. Gârleanu: Gâza.
- 78—79. Matilde Serao: Iubire pierdută.
80. D. D. Patrașcanu: Condica D-nei Pompillu
- 81—85. G. Bruno. Copii lui Marcel.

- 86-91. L. Leist : Napoleon I.
92-93. Const. Giulescu : Marin Ocnagul.
94-97 și 94-97 bis. d'Argenta : Curtezana.
94-103. Th. D. Speranția : Vinovată ?
15. V. Alexandri : Buchetiera din Florența.
16. Nietzsche : Sărbătoarea Măgarilor.
17. Gorki : Două-zeci-și-gase și Una.
17. Nuvete Japoneze.

Din colecția
"Scritorii
Celebri"

3779/82

